

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Alexandra Groll

Ansvarsbegränsningar i kommersiella
avtalsförhållanden – särskilt i ljuset
av NJA 2022 s. 354

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Boel Flodgren

Termin: HT 2023

Innehåll

Summary.....	4
Sammanfattning.....	5
Förord.....	6
Förkortningar.....	7
1 Inledning.....	8
1.1 Bakgrund.....	8
1.2 Syfte och frågeställningar.....	9
1.3 Avgränsningar.....	9
1.4 Metod och material.....	10
1.5 Disposition.....	11
1.6 Forskningsläge.....	12
2 Allmänt om ansvarsbegränsningar.....	14
2.1 Inledning.....	14
2.2 Ansvarsbegränsningens innebörd.....	14
2.3 Ansvarsbegränsningens syfte och funktion.....	15
2.4 Avtalsrättens grundläggande motsättning.....	16
2.5 Rättsordningens kontroll av ansvarsbegränsningar.....	17
3 Ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden.....	19
3.1 Inledning.....	19
3.2 Användningen i kommersiella avtal.....	19
3.3 Utmärkande kännetecken i dessa situationer.....	20
4 36 § AvtL som utgångspunkt för kontroll.....	22
4.1 Inledning.....	22
4.2 Kort om införandet av generalklausulen.....	22
4.3 Tillämpning i kommersiella avtalsrelationer.....	23
4.4 Frågan om ansvarsbegränsningar.....	24
4.5 Sammanfattande analys.....	25
5 Två centrala fall från tiden före 2022.....	26
5.1 Inledning.....	26
5.2 2010 års skiljedom.....	26
5.2.1 Bakgrund.....	26
5.2.2 Parternas talan.....	26
5.2.3 Skiljenämndens domskäl.....	27
5.2.3.1 Frågan om åsidosättande av ansvarsbegränsningen.....	27

	5.2.3.2	Frågan om jämkning av ansvarsbegränsningen	
		29	
	5.2.4	Diskussion i doktrinen	31
	5.2.5	Sammanfattande analys	33
5.3		NJA 2017 s. 113	35
	5.3.1	Bakgrund	35
	5.3.2	Parternas talan och målets gång	36
	5.3.3	HD:s domskäl	36
	5.3.3.1	Frågan om skälighetsprövning av en ansvarsbegränsning vid överlåtelsebesiktning för köpare	36
	5.3.3.2	Frågan om ansvarsbegränsningen i fallet var oskälig	38
	5.3.4	Diskussion i doktrinen	40
	5.3.5	Sammanfattande analys	42
6		Särskilt om NJA 2022 s. 354	43
	6.1	Inledning	43
	6.2	Bakgrund	43
	6.3	Parternas talan och målets gång	44
	6.4	Domskäl	45
	6.4.1	Frågan om ansvarsbegränsningens giltighet	45
	6.4.2	Frågan om jämkning av ansvarsbegränsningen	46
	6.4.3	Den skiljaktiga meningen	47
	6.5	Diskussion i doktrinen	48
	6.6	Sammanfattande analys	50
7		Avslutande kommentarer	52
		Käll- och litteraturförteckning	57
		Rättsfallsförteckning m.m.	60

Summary

Contractual terms that limit the liability are widely used nowadays, particularly in commercial agreements. The purpose of the incorporation of liability limitations is usually that the contracting parties want to regulate the allocation of risks between them. The liability limitation then sets the scene for the agreement, which often takes the form of the general liability being limited or a maximum amount of damages being stipulated.

While the Swedish contract law *inter alia* relies on fundamental pillars saying that everyone has the right to agree freely and that agreements must be kept, it also relies on a pillar, the principle of equivalence, meaning that agreements must be balanced. That can be regarded as a fundamental contradiction. On the one hand, contracting parties are free to agree on a liability limitation and consequently be bound by it. On the other hand, there is a probability that this liability limitation may need to give way to the principle of equivalence. That may *inter alia* be carried out in the form of adjustment or disregard in accordance with the general clause in Section 36 of the Swedish Contracts Act.

How liability limitations should be controlled in the Swedish legal system has become subject of discussion. For a long time, it has been argued that liability limitations should be examined based on the dichotomy between negligence and gross negligence. The reason for that is the common perception that it is a general principle that liability limitations are not applicable in situations where the perpetrator has acted grossly negligent. However, that may give rise to difficult questions of assessment and legal uncertainty because there is no universal definition of what gross negligence actually is. By reason of that, this essay investigates which premises come into play regarding the use and control of liability limitations in commercial contractual relationships as well as what approach the Swedish Supreme Court has towards this in its case law.

This essay highlights that the legislative history behind the Swedish Contracts Act provides that liability limitations may be adjusted or disregarded in accordance with the general clause in Section 36 of the Swedish Contracts Act. However, a restrictive application is prescribed when it comes to commercial contractual relationships because of the balance between the contracting parties. These premises can be said to be codified in case law, where the Supreme Court in the most recent cases at issue regarding liability limitations conducted their examination based on Section 36 and not the dichotomy between negligence and gross negligence. Also, before these rulings from the Supreme Court, a much-disputed award came, where the tribunal decided to examine a liability limitation based on Section 36. However, it was only in the award, which regarded a commercial agreement, that the liability limitation was subject to adjustment. That was not the case in the rulings from the Supreme Court, which regarded one consumer contract and one commercial contract.

Sammanfattning

Ansvarsbegränsningar är idag ett vanligt förekommande inslag i avtal, i synnerhet i kommersiella sådana. Syftet med inkorporeringen av en ansvarsbegränsningsklausul är vanligtvis att parterna söker reglera riskfördelningen sig emellan. Ansvarsbegränsningen sätter då en prägel på avtalsförhållandet, vilken många gånger tar sig uttryck i form av att skadeståndsansvaret begränsas i sig eller att ett maximalt skadeståndsbelopp stipuleras.

Samtidigt som den svenska avtalsrätten bland annat vilar på grundpelare som säger att var och en har rätt att fritt avtala och att avtal ska hållas, vilar den även på en grundpelare, ekvivalensprincipen, som säger att avtal ska vara balanserade. Det kan anses ge upphov till en fundamental motsättning. Å ena sidan är parter fria att avtala om en ansvarsbegränsning och därmed bli bundna av denna. Å andra sidan finns en viss sannolikhet för att denna avtalade ansvarsbegränsning kan komma att behöva ge vika för ekvivalensprincipen. Det kan bland annat ske i form av jämkning eller åsidosättande med stöd av 36 § AvtL.

Hur ansvarsbegränsningar ska kontrolleras i den svenska rättsordningen har dock kommit att bli föremål för diskussion. Under lång tid har det hävdats att ansvarsbegränsningars giltighet skulle prövas med utgångspunkt i dikotomin mellan vårdslöshet och grov vårdslöshet. Det beror på att det av många betraktas som en allmän princip att ansvarsbegränsningar inte gäller i situationer där skadevällaren agerat grovt vårdslöst. Det kan dock anses ge upphov till svåra bedömningsfrågor och rättsosäkerhet eftersom det inte finns någon allmängiltig definition av vad som faktiskt utgör grov vårdslöshet. Med anledning av det utreds i denna uppsats vilka utgångspunkter som gör sig gällande beträffande användningen och kontrollen av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsrelationer samt hur HD:s rättspraxis har förhållit sig till dessa.

Uppsatsen visar på att det redan av förarbetena till AvtL framgår att ansvarsbegränsningar kan jämkas eller åsidosättas med stöd av generalklausulen i 36 § AvtL. Dock anbefalls en restriktiv tillämpning i kommersiella avtalsförhållanden med anledning av partsställningen. Dessa utgångspunkter kan i sin tur sägas kodifieras i rättspraxis, där HD i de senaste aktuella rättsfallen beträffande ansvarsbegränsningar gjorde sin bedömning med utgångspunkt i 36 § AvtL och inte dikotomin mellan vårdslöshet och grov vårdslöshet. Redan innan dessa avgöranden från HD meddelades kom dessutom en skiljedom, som kommit att väcka diskussion, där nämnden beslutade att pröva en ansvarsbegränsning med utgångspunkt i 36 § AvtL. Emellertid var det enbart i skiljedomen, som gällde ett kommersiellt avtal, som ansvarsbegränsningen jämkades. Inte i någon av HD:s domar, inbegripande ett konsumentfall och ett kommersiellt avtal, jämkades eller åsidosattes ansvarsbegränsningen.

Förord

Då var det min tur att formulera förordet till mitt alldeles egna examensarbete. Även om det känns som att det var igår jag klev innanför Juridicums dörrar för första gången har jag hunnit lära mig helt ofattbart mycket och haft oerhört roligt på en och samma gång. Detta arbete sätter därmed punkt för 4,5 fantastiska år, tack för det Lund!

Ett särskilt tack vill jag rikta till min handledare, Boel Flodgren, för de ovärderliga synpunkter jag fått och diskussioner vi haft under uppsatsskrivandets gång. Utan det hade min uppsats inte varit i närheten av det den är i dag.

Ett stort tack vill jag även rikta till familj och vänner som funnits där i ur och skur, till och med i stunder av stress och tvivel.

Malmö, december 2023

Alexandra Groll

Förkortningar

AVLK	Lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden
AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
HagL	Lag (1991:351) om handelsagentur
HB	Handelsbalk (1736:0123 2)
HD	Högsta domstolen
JB	Jordabalk (1970:994)
KKöpL	Konsumentköplag (2022:260)
KommL	Kommissionslag (2009:865)
KTjL	Konsumenttjänstlag (1985:716)
KöpL	Köplag (1990:931)
SFB	Socialförsäkringsbalk (2010:110)
VTL	Lag (1974:610) om inrikes vägtransport

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Ansvarsbegränsningar kan användas som verktyg för att hantera riskfördelningen mellan parterna i ett avtal. Samtidigt som den ena parten har ett intresse av att erhålla kompensation för skada som denne utsatts för, kan den andra parten ha ett intresse av att begränsa sitt ansvar för det fall denne orsakar skada. Ett exempel på fall där en uppdragstagare har ett befogat intresse av att begränsa sitt ansvar är då en rådgivare har svårt att bilda sig en uppfattning om vilka skador ett bristfälligt råd kan åsamka en uppdragsgivare eller då den potentiella skadan vida överstiger rådgivarens arvode.¹

Hur ansvarsbegränsningsklausuler ska hanteras är dock ingen självklarhet. Det råder nämligen en grundläggande motsättning inom avtalsrätten. Å ena sidan bygger avtalsrätten på principerna om rätten för var och en att fritt ingå avtal (avtalsfrihet) och skyldigheten för avtalsparterna att infria avtalet (avtalsbundenhet).² Å andra sidan finns en tanke att avtal ska vara balanserade enligt ekvivalensprincipen, innebärande att parterna ska få jämförbara prestationer av varandra.³ Ekvivalensprincipen fungerar som ett korrigeringsinstrument när gällande rätt eller avtalstext inte ger ett rimligt balanserat resultat.⁴ I 36 § AvtL fastställs ekvivalensprincipen uttryckligen i form av att ett avtalsvillkor kan vara oskäligt och jämkas eller lämnas utan avseende trots att parterna frivilligt slutit det.⁵ Enbart det faktum att avtalsparterna kommit överens om att inkorporera en ansvarsbegränsningsklausul innebär således inte att den med nödvändighet kommer att få verkan.

På senare tid har HD i ett flertal rättsfall behandlat frågan om i vilken utsträckning ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden ska upprätthållas. Frågan är särskilt intressant med anledning av att det senaste avgörandet på området meddelades 2022 och redan har hunnit ge upphov till otaliga debatter och analyser i det svenska rättslivet. Ämnet är således högaktuellt och ger anledning att analysera HD:s avgöranden, i synnerhet det senaste från 2022, i syfte att utreda om några riktlinjer har fastställts och i så fall hur dessa lyder. Mot bakgrund av det blir det dessutom intressant hur dessa riktlinjer i sin tur förhåller sig till anvisningar som följer av övriga rättskällor, såsom förarbeten och doktrin. Sammanfattningsvis menar jag att det föreligger ett behov av att utreda rättsläget i frågan.

---

¹ Se Ramberg & Ramberg, s. 222; NJA 2022 s. 354.

² Se Ramberg & Ramberg, s. 33.

³ Se Ramberg & Ramberg, s. 43.

⁴ Se Ramberg & Ramberg, s. 44.

⁵ Se Ramberg & Ramberg, s. 44.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att klarlägga i vilken utsträckning ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden bör upprätthållas, särskilt i ljuset av det färskta avgörandet NJA 2022 s. 354. Även ett annat avgörande meddelat av HD såväl som en skiljedom behandlas, om än aningen mer överskådligt, för att belysa rättsläget ytterligare. Syftet är också att belysa huruvida någon förändring har skett beträffande användningen och kontrollen av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden vid jämförelse med eventuella ursprungliga utgångspunkter som följer av andra rättskällor. I syfte att förse utredningen med ett tillräckligt underbyggt fundament redogörs dessutom inledningsvis för ansvarsbegränsningens allmänna innebörd, syfte, funktion och användning på ett översiktligt sätt.

Med avsikt att uppfylla syftet ämnar uppsatsen besvara följande frågeställningar:

- Vilka ursprungliga utgångspunkter gäller beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden?
- Hur förhåller sig HD:s rättspraxis till de ursprungliga utgångspunkterna beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden?
- Har HD förändrat rättsläget genom NJA 2022 s. 354? Om ja, på vilket sätt?

1.3 Avgränsningar

Enligt förarbetena till AvtL är en ansvarsbegränsning en typ av friskrivningsklausul, som begränsar beloppet av ett eventuellt skadestånd.⁶ I denna uppsats behandlas ansvarsbegränsningar dock inte enbart med denna innebörd, utan även innefattande begränsningar av skadeståndsansvaret i sig. Anledningen till att dessa typer av friskrivningar samlas under samma begrepp i denna uppsats är att de båda är uppe för prövning i de rättsfall som uppsatsen behandlar. Däremot förekommer andra distinktioner i en del av källorna och då används de begrepp som skrivs där för att återge innehållet i respektive material på bästa sätt.

Vidare avgränsas uppsatsen främst till att beakta kommersiella avtal som inbegriper rådgivnings- och konsulttjänster. Skälet till det är att ansvarsbegränsningar är vanligt förekommande i dessa typer av avtal och har behandlats i ett flertal avgöranden från HD, såväl som i framför allt en uppmärksammas

---

⁶ Se SOU 1974:83 s. 174 f.; prop. 1975/76:81 s. 144.

skiljedom, under senare tid. Dock beaktas även ett avgörande från HD i ett konsumenträttsligt mål. Det handlar då om ett fall som innehåller djupgående diskussioner i frågan och som även väckt mycket uppmärksamhet. Vidare görs enstaka jämförelser med konsumentavtal i syfte att fördjupa förståelsen ytterligare.

Uppsatsen behandlar ganska utförligt hur ansvarsbegränsningar hanteras, i synnerhet med fokus på 36 § AvtL. Anledningen bakom det är dels uppsatsens begränsade omfång, dels det faktum att det är det lagrummet som var uppe för prövning i de aktuella avgörandena från HD som behandlas i uppsatsen. Några ord om vidden av 36 § AvtL ska också nämnas. Generalklausulen tar sikte på många olika typer av situationer där bedömningen av oskäligheten följaktligen blir väldigt varierande. Exempelvis kan oskälighetsbedömningen vid ändrade förhållanden se helt annorlunda ut jämfört med vid avtalade ansvarsbegränsningar. I denna uppsats är fokusområdet således 36 § AvtL vid sådana bedömningar som tar sikte på ansvarsbegränsningar.

Slutligen behandlar uppsatsen enbart svensk rätt. Motiveringen för det är att fokusområdet är hur just denna rättsordning hanterar ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal, såväl ursprungligen enligt förarbeten och doktrin som enligt HD:s rättspraxis. Det skulle onekligen vara intressant att också utreda huruvida den svenska rättsordningen skiljer sig från andra länder på detta område, inte minst inom Norden. Denna uppgift ligger dock utanför vad som ryms inom en uppsats av detta slag.

1.4 Metod och material

I denna uppsats tillämpas en rättsdogmatisk metod. Enligt den traditionella definitionen är rättsdogmatikens uppgift företrädesvis att beskriva gällande rätt.⁷ Därigenom förklaras rättens ”yttre system”.⁸ Beskrivningen utformas med hjälp av de allmänt accepterade rättskällorna.⁹ Vidare består beskrivningen av två delar, dels att tolka och fastställa gällande rätt, dels att systematisera gällande rätt i form av bland annat regler, principer, läror samt samband.¹⁰ I syfte att besvara uppsatsens frågeställningar på ett så framgångsrikt sätt som möjligt riktas fokus således mot de vedertagna rättskällorna, såsom lagstiftning, lagförarbeten, rättspraxis samt doktrin.¹¹ Därtill innehåller uppsatsen även delar där det anläggs kritiska perspektiv på rätten, i synnerhet gäller det aspekter av rättsläget som kan anses otillfredsställande. En kritisk

---

⁷ Se Sandgren (2021), s. 51; Olsen, s. 116.

⁸ Se Peczenik, s. 249 f.

⁹ Se Sandgren (2021), s. 51.

¹⁰ Se Sandgren (2021), s. 52.

¹¹ Se Kleineman (2018), s. 21; Sandgren (2004/05), s. 316.

analys utifrån slutsatserna beträffande vad som utgör gällande rätt anses dock också rymmas inom den rättsdogmatiska metoden.¹²

Beträffande det material som använts under författandet av denna uppsats ska några anmärkningar göras. När det kommer till lagstiftning och lagförarbeten är det i synnerhet 36 § AvtL som behandlas och de förarbeten som föregick dess ikraftträdande. Anledningen till detta fokus är den roll 36 § AvtL kommit att erhålla beträffande den rättsliga kontrollen av ansvarsbegränsningar. Med anledning av att förarbetena till lagrummet tillhandahåller bakgrund såväl som vägledning för tillämpning är dessa av stor vikt för uppsatsens rättsliga frågeställningar. De sista kapitlen i uppsatsen behandlar huvudsakligen relevant rättspraxis på området. Det ska dock noteras att mängden rättsfall som behandlar just de för uppsatsen relevanta frågeställningarna är begränsad. Ett skäl till det är att det inom förmögenhetsrätten finns väldigt lite rättspraxis eftersom de flesta kommersiella tvister hanteras i skiljeförfaranden, vilket i regel innebär anonymitet.¹³ Med anledning av det anförda har doktrin fått en särskilt framträdande roll i uppsatsen i syfte att fördjupa de ståndpunkter som faktiskt kan identifieras i just lagstiftning, lagförarbeten samt rättspraxis.

När det gäller rättspraxis på området är det två rättsfall från HD samt en skiljedom som behandlas. Skiljedomen har blivit offentlig sedan den klandrats.¹⁴ Därför ska några ord om skiljedomars värde som rättskälla sägas. Skiljedomar har normalt inte något rättskällevärde utan är endast ett svar på hur de tvistande parternas konflikt ska lösas. Den skiljedom som här behandlas har dock visat sig ha betydelse för rättsutvecklingen kring ansvarsbegränsningar. Det har bland annat tagit sig uttryck i 2017 års fall, där justitiesekreteraren uttryckligen refererar till skiljedomen i sitt förslag till dom och på så sätt gör en poäng av att den faktiskt har betydelse. Dessutom har de omständigheter som skiljenämnden beaktade i skiljedomen påtagliga likheter med de omständigheter som HD beaktade i 2022 års fall. Därtill har skiljedomen erhållit en framträdande roll i den diskussion som förts på området inom doktrinen.

1.5 Disposition

Uppsatsen är disponerad enligt följande. Efter denna traditionella inledning övergår uppsatsen till kapitel två, vilket innehåller en allmän genomgång av ansvarsbegränsningar. I fokusområdet är ansvarsbegränsningars innebörd, syfte och funktion. Dessutom introduceras läsaren till de verktyg som finns att tillgå i syfte att kontrollera ansvarsbegränsningar i rättstillämpningen. Därefter kommer kapitel tre, i vilket uppsatsens fördjupning i just kommersiella avtalsförhållanden påbörjas. I detta kapitel behandlas användningen av

---

¹² Se Kleineman (2018), s. 40.

¹³ Se Heuman, s. 30 f.

¹⁴ Se HovR T 1085-11.

ansvarsbegränsningar inom den specifika typen av avtalsrelation samt vilka kännetecken som utmärker dessa sammanhang.

Efter det kommer kapitel fyra, vilket är centrerat kring 36 § AvtL med anledning av dess framträdande roll som verktyg för att kontrollera ansvarsbegränsningar. Det är i detta kapitel läsaren introduceras till uppsatsens första frågeställning, vilken avser de ursprungliga utgångspunkter som gäller beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden. I kapitlet redogörs för bakgrunden till 36 § AvtL, dess tillämpning i kommersiella avtalsförhållanden samt dess tillämpning i fråga om ansvarsbegränsningar. Det sista avsnittet innehåller en sammanfattande analys av kapitlet.

Därefter kommer kapitel fem, vilket utgör den första halvan av uppsatsens praxisgenomgång. I detta kapitel introduceras läsaren till uppsatsens andra frågeställning, vilken avser hur HD:s rättspraxis (fram till 2022) förhåller sig till de ursprungliga utgångspunkterna beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden. Först behandlas en skiljedom från 2010 och därefter ett avgörande från HD från 2017. Därtill redogörs för den diskussion i doktrinen som fallen resulterat i, dessutom görs sammanfattande analyser med avseende på respektive fall.

Efter det kommer kapitel sex, vilket innehåller den andra halvan av uppsatsens praxisgenomgång. I detta kapitel behandlas 2022 års rättsfall i HD och på så sätt introduceras läsaren till uppsatsens tredje frågeställning, vilken avser huruvida den domen har förändrat rättsläget och, om den besvaras jakande, på vilket sätt. I likhet med föregående kapitel görs även en djupdykning i den av avgörandet följande diskussionen i doktrinen såväl som en sammanfattande analys av fallet.

Slutligen kommer kapitel 7, vilket innehåller avslutande kommentarer. I detta kapitel sammanfattas det som behandlats genom uppsatsen för att knyta ihop säcken. Dessutom är det i denna del som uppsatsens frågeställningar uttryckligen besvaras med avsikten att uppfylla syftet med uppsatsen. Frågorna besvaras i den ordning de ställdes inledningsvis i syfte att göra det så tydligt och pedagogiskt för läsaren som möjligt.

1.6 Forskningsläge

36 § AvtL är i dagsläget välstuderad och föremål för utredning i otaliga böcker, artiklar och övriga verk. Uppsatsen fokuserar inledningsvis på lagrummets förarbeten och tillämpning i rättspraxis men övergår därefter till att redogöra för reflektioner inom några av de mest centrala framställningarna inom doktrin på området. Det inbegriper framför allt Claes-Robert von Posts avhandling *Studier kring 36 § avtalslagen* och Jori Munukkas artikel 36 §

avtalslagen som universalverktyg mot friskrivningar och ansvarsbegränsningar.

När det gäller just ansvarsbegränsningar i kommersiella förhållanden har flertalet verk inom doktrin behandlat ämnet. Vid författandet av denna uppsats har bland annat verk av Andrea Algård, Boel Flodgren, Christina och Jan Ramberg, Niklas Arvidsson och Ulf Bernitz konsulterats. Utöver doktrin är det, när det kommer till hanteringen av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden i rättstillämpningen, huvudsakligen rättspraxis som studerats med särskilt fokus på det senaste avgörandet från HD. I oktober hölls dessutom ett nordiskt seminarium om ansvarsbegränsningar och ansvarsfriskrivningar i kommersiella avtal.¹⁵ Förutom att visa på ämnets aktualitet hjälpte det mig även att hitta ännu fler användbara källor till uppsatsskrivandet.

Slutligen finns dessutom en hel del publicerade examensarbeten som behandlar frågor beträffande ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden och 36 § AvtL. Däremot förefaller det saknas en utredning som fokuserar särskilt på det senaste avgörandet från HD, nämligen NJA 2022 s. 354, och huruvida rättsutvecklingen på området förändrats framför allt med anledning av det.

---

¹⁵ Se <sccl.se/nordiskt-seminarium-om-ansvarsbegransningar-och-ansvarsfriskrivningar-i-kommersiella-avtal/>.

2 Allmänt om ansvarsbegränsningar

2.1 Inledning

Detta kapitel ämnar förse läsaren med en grundläggande förståelse för ansvarsbegränsningar. Syftet med det är att möjliggöra och underlätta förståelsen för efterföljande kapitel såväl som uppsatsens frågeställningar. Inledningsvis diskuteras ansvarsbegränsningens innebörd, syfte och funktion i ett avtal. Därefter riktas fokus mot den grundläggande motsättningen inom avtalsrätten innebärande att principerna om avtalsfrihet respektive avtalsbundenhet ställs mot ekvivalensprincipen. Avslutningsvis behandlas de verktyg som finns för att kontrollera ansvarsbegränsningar i rättstillämpningen, med särskilt fokus på 36 § AvtL.

2.2 Ansvarsbegränsningens innebörd

En ansvarsbegränsning är en typ av friskrivning.¹⁶ Det saknas dock en i lag föreskriven definition av friskrivning i nordisk rätt.¹⁷ Begreppet förekommer generellt i doktrin utan någon redogörelse för vad det faktiskt innebär.¹⁸ I de fall där en sådan redogörelse likväl ges framställs friskrivningsklausuler som avtalsvillkor som antingen utesluter eller begränsar det ansvar eller de förpliktelser som den dispositiva rätten ålägger den ena parten.¹⁹ Friskrivningar tar således sikte på vad som gäller enligt den dispositiva lagstiftningen såväl som övriga avtalsvillkor, rättspraxis, handelsbruk eller annan sedvänja.²⁰

I förarbetena till 36 § AvtL görs en distinktion mellan tre typer av friskrivningsklausuler. En av dessa innebär friskrivning från ansvar för en såld varas kvalitet eller för beskaffenheten av prestationen i övrigt. En annan avser friskrivning från skadeståndsskyldighet, vilket även kallas ansvarsfriskrivning. Slutligen finns även ansvarsbegränsningen, nämligen en friskrivning som begränsar beloppet av ett eventuellt skadestånd. Av förarbetena framgår dock att friskrivningsklausul som benämning inte alltid är adekvat och att gränsdragningsproblem därför förekommer.²¹

I doktrinen används däremot inte exakt samma begreppsbildning som i förarbetena. Ulf Bernitz framhåller att friskrivningsklausuler innebär att en avtalspart friskriver sig från eller begränsar ansvar eller förpliktelser som den

---

¹⁶ Se SOU 1974:83 s. 174 f.; prop. 1975/76:81 s. 144.

¹⁷ Se Lundmark, s. 34.

¹⁸ Se Lundmark, s. 34.

¹⁹ Se Lundmark, s. 34; Bernitz, s. 24 f.

²⁰ Se Lundmark, s. 34 och 40 f.

²¹ Se SOU 1974:83 s. 174 f.; prop. 1975/76:81 s. 143 f.

dispositiva rätten ålägger honom eller henne.²² Han beskriver ansvarsbegränsningen som en friskrivning där skadeståndsansvaret begränsas antingen medelst fastställandet av inskränkta beloppsgränser eller beräkningsmetoder.²³

Christina Ramberg och Jan Ramberg gör en annan distinktion som innebär att det finns flertalet varierande slag av just ansvarsbegränsningar. För det första finns det enligt dem generella ansvarsbegränsningar avseende alla avtalsbrott, vilket kallas total friskrivning. För det andra menar författarna att det finns ansvarsbegränsningar beträffande vissa typer av avtalsbrott, även benämnt partiell friskrivning. För det tredje kan en ansvarsbegränsning enligt dem åstadkommas genom att prestationens karaktär ges en inskränkt beskrivning. För det fjärde menar författarna att det finns ansvarsbegränsningar avseende påföljder, vilket kallas påföljdsfriskrivning. Slutligen, för det femte, finns enligt dem force majeure- och hardshipklausuler beträffande avtalsbrott som grundar sig i ändrade förhållanden. Därtill kan en ansvarsbegränsning enligt författarna ta sig uttryck i form av klausuler om sträng undersökningsplikt, sträng reklamationsplikt samt kort preskriptionsfrist.²⁴

Precis som klargjordes i inledningen²⁵ används ansvarsbegränsning i denna uppsats som definition för begränsningar av såväl skadeståndsbelopp som skadeståndsansvar i sig.

2.3 Ansvarsbegränsningens syfte och funktion

Syftet bakom användningen av ansvarsbegränsningar som friskrivning i avtal är att helt eller delvis befria en avtalspart (eventuellt kan det även gälla någon annan) från ansvar för följderna av endera ett visst handlande, en viss underlåtenhet eller att viss omständighet inträffar eller uteblir. Praktiskt sett får klausulen därmed innebörden att motparten, helt eller delvis, berövas de möjligheter att åberopa kontraktsbrott eller kräva påföljder på grund av kontraktsbrott som annars skulle föreligga enligt den dispositiva rätten.²⁶

Det finns många olika anledningar att använda en friskrivning i ett avtal. Enligt Thorsten Lundmark beror det vanligtvis på en generell mer eller mindre befogad ovillighet att bära visst ansvar eller exponeras för viss risk. En gängse anledning är enligt författaren att en part vill undgå eller begränsa risken för att ådra sig kostnader som, vid tidpunkten för avtalets ingående, är mer eller mindre förutsebara. Vidare menar Lundmark att en part i allmänhet bör sakna benägenhet att åta sig ansvar som denne vanligtvis inte bär och således

---

²² Se Bernitz, s. 24 f. och 112.

²³ Se Bernitz, s. 112.

²⁴ Se Ramberg & Ramberg, s. 222.

²⁵ Se avsnitt 1.3.

²⁶ Se Lundmark, s. 34.

troligtvis inte är beredd på. Därmed kan friskrivningsklausuler enligt författaren betraktas som ett verktyg för att omallokera risker i ett avtal, i synnerhet jämfört med vad som gäller enligt den dispositiva rätten. Han anför att det innebär att friskrivningar, inom ramen för det marknadsekonomiska systemet byggt på avtalsfrihetens princip, genomsnittligt sett bör bidra till att underlätta och effektivisera omsättningen av varor och tjänster.²⁷

Ramberg och Ramberg ger ännu mer specifika exempel på situationer där ansvarsbegränsningar normalt sett eftersträvas. JB och köplagarna ställer enligt dem höga krav på säljare samtidigt som oskrivna avtalsrättsliga regler ålägger konsulter och rådgivare strängt ansvar. Författarna anger att det stränga ansvaret består av kravet på fackmässighet i förening med det faktum att skador som uppstår på grund av felaktig rådgivning kan bli betydande. I dessa fall är det enligt dem förståeligt att parter vill begränsa sitt ansvar eftersom det skapar möjlighet för parterna att överblicka sin riskeponering. Precis som nämndes i uppsatsens inledning²⁸ ger Ramberg och Ramberg även exemplet då en rådgivare har svårt att bilda sig en uppfattning om vilka skador ett bristfälligt råd kan åsamka en uppdragsgivare eller då den potentiella skadan vida överstiger rådgivarens arvode.²⁹

2.4 Avtalsrättens grundläggande motsättning

Enligt Ramberg och Ramberg präglas den svenska avtalsrätten av en grundläggande motsättning, vilken innebär följande. Avtalsrätten bygger på principerna om avtalsfrihet och avtalsbundenhet. Avtalsfriheten, det vill säga rätten för var och en att fritt ingå avtal, medför att individer själva ska kunna bestämma huruvida och med vem de vill avtala samt avtalsinnehållet. Till grund för avtalsfriheten ligger det liberala tankesättet att var och en på egen hand kan besluta huruvida man önskar åta sig förpliktelser gentemot andra. Avtalsfrihetens liberala grundpelare har dock inskränkts på olika sätt, exempelvis genom regler om begränsad rättshandlingsförmåga och genom olika tvingande regler, bland annat till skydd för svagare part. Avtalsbundenheten, det vill säga skyldigheten för parterna att förverkliga avtalet, medför en förpliktelse att uppfylla avtalslöftena. I händelse av att en part inte uppfyller sina avtalslöften kan domstolar tvinga denne att prestera eller betala ersättning till motparten med hjälp av tvångsåtgärder av myndighet. Principen har sina rötter i fundamentala krav för människors samlevnad. Avtalsbundenheten är i synnerhet viktig för personer som intar en svagare ställning i avtalsrelationen. Dessutom tillgodoser avtalsbundenheten omsättningsintresset, genom att avtalsuppfyllelsen blir förutsebar och kan säkerställas på ett effektivt sätt.

---

²⁷ Se Lundmark, s. 77 f.

²⁸ Se avsnitt 1.1.

²⁹ Se Ramberg & Ramberg, s. 222.

Följaktligen ligger rättsekonomiska argument till grund för att avtalsbundenheten säkerställs med hjälp av lagregler och exekutiv tvång.³⁰

Dessutom finns det enligt Ramberg och Ramberg en tanke att avtal ska vara balanserade enligt ekvivalensprincipen, vilket innebär att parterna ska få jämförbara prestationer av varandra.³¹ Ekvivalensprincipen fungerar som ett korrigeringsinstrument när gällande rätt eller avtalstext inte ger ett rimligt balanserat resultat.³² I 36 § AvtL fastställs bland annat ekvivalensprincipen uttryckligen i form av att ett avtalsvillkor som är oskäligt kan jämkas eller lämnas utan avseende.³³ I dessa situationer får principen om avtalsbundenhet således lämna företräde åt ekvivalensprincipen. Det anförda är applicerbart även på ansvarsbegränsningsklausuler.³⁴ Oaktat parternas egen vilja att inkorporera en ansvarsbegränsning i sitt avtal och den avtalsbundenhet som följer därav, finns en viss möjlighet att ekvivalensprincipen får förtur och därmed utesluter parternas bundenhet till klausulen.

2.5 Rättsordningens kontroll av ansvarsbegränsningar

Enligt Lundmark är det nästintill oundvikligt att i ett modernt demokratiskt samhälle på ett generellt plan eftersträva motarbetande av somliga avsevärt negativa konsekvenser av ekonomisk och social natur som följer av en obegränsad avtalsfrihet. Med anledning av att friskrivningsklausuler har som ändamål att begränsa det ansvar eller de rättigheter som annars skulle ha följt av i synnerhet dispositiv rätt är det enligt honom tydligt att ett okontrollerat bruk av sådana klausuler i kombination med obalans i partsförhållandet kan ge upphov till avtalskonstruktioner som visar sig uppenbart oförmånliga för den ena parten. Vidare anför författaren att det kan finnas särskild anledning även utifrån ett samhällligt perspektiv att uppmärksamma användningen och utformningen av sådana klausuler. Det grundar sig enligt honom i att friskrivningsklausuler huvudsakligen tar sikte på dispositiva regler, vilka ofta får anses uttrycka allmänna värderingar och avvägningar. Ännu ett skäl för att särskilt uppmärksamma friskrivningsklausuler är enligt Lundmark att det många gånger är besvärligt för motparten att identifiera klausulerna samt tolka och värdera deras innehåll. Dock tillägger han att principer som rättvisa och skälighet i avtalsrelationer måste vägas mot vikten av att bevara de fundamentala principerna om avtalsfrihet och avtals bindande verkan.³⁵

---

³⁰ Se Ramberg & Ramberg, s. 33 f.

³¹ Se Ramberg & Ramberg, s. 44.

³² Se Ramberg & Ramberg, s. 44.

³³ Se Ramberg & Ramberg, s. 44.

³⁴ Se exempelvis Bernitz, s. 114.

³⁵ Se Lundmark, s. 86 f.

I rättstillämpningen kan en ansvarsbegränsningsklausul komma att hanteras på flertalet olika vis då rättsordningen tillhandahåller flera metoder för kontroll. I doktrin har det diskuterats mer exakt vilka verktyg som finns att tillgå i syfte att kontrollera ansvarsbegränsningsklausuler.

När det gäller standardavtal anför Bernitz att det är en given utgångspunkt att tolka friskrivningsklausuler och liknande tyngande klausuler i ensidigt upprättade standardavtal restriktivt och till författarens nackdel. Enligt honom omfattas även individuellt förhandlade avtal av denna princip. Vidare framhåller författaren att friskrivningsklausuler som är särskilt betungande inte är värddiga något stöd alls av rättsordningen. Enligt Bernitz har domstolarna, genom så kallad dold kontroll, borttolkat sådana nästintill i strid mot avtalets lydelse alternativt bortsett från dem helt och hållet. Dessutom påpekar författaren att det på olika håll i lagstiftningen återfinns tvingande regler som riktar sig mot friskrivningsklausuler, exempelvis inom konsumenträtten. Vidare kan friskrivningsklausuler enligt honom även åsidosättas öppet såsom oskäligen enligt generalklausulen i 36 § AvtL eller förbjudas enligt AVLK, vilket utgör en öppen kontroll.³⁶

Jori Munukka framhåller, i linje med den av Bernitz anförda utgångspunkten, att friskrivningar och ansvarsbegränsningar inte mottagits särskilt väl av vare sig lagstiftaren eller domstolarna. Enligt Munukka har flertalet rättsmedel använts i syfte att angripa klausulerna. Emellertid råder det enligt honom osäkerhet kring huruvida dessa rättsmedel i själva verket behövs efter att generalklausulen i 36 § AvtL trätt i kraft. Förutom de riktlinjer som fastställts genom praxis ger generalklausulen möjlighet att jämka eller åsidosätta friskrivningar och ansvarsbegränsningar som är oskäligen. Ett extra skydd för konsumenterna finns i dessa situationer i 11 § AVLK, som innebär att ett oklart avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling ska tolkas till konsumentens förmån vid tvist mellan näringsidkare och konsument. Dessutom finns rättsmedel såsom passivitetsregeln eller dolusregeln, förklaringsmissstagsregeln eller culpregeln, oklarhetsregeln, typförutsättningar, garanti-fiktioner, handelsduglighetspresumtionen, fackmässighetskravet, beställarförväntningsregeln samt kärnegenskapsregeln att tillgå. Enligt Munukka är det dock oklart huruvida 36 § AvtL numera utgör den enda styrande normen, med dess konsumentvänliga version i 11 § AVLK, och att övriga normer enbart utgör faktorer.³⁷

---

³⁶ Se Bernitz, s. 113 f.

³⁷ Se Munukka, s. 393 f.

3 Ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden

3.1 Inledning

Föregående kapitel behandlade ansvarsbegränsningar i allmänhet med fokus på innebörd, syfte, funktion och kontroll. Detta kapitel syftar till att fördjupa genomgången av ansvarsbegränsningar ytterligare genom att ägna särskild uppmärksamhet åt kommersiella avtalsförhållanden, det vill säga den avtals-typ som utgör uppsatsens fokusområde. Kapitlet redogör för användningen av ansvarsbegränsningar inom denna specifika avtalstyp respektive vilka särskilda kännetecken som utmärker dessa situationer.

3.2 Användningen i kommersiella avtal

Ansvarsbegränsningar förekommer ofta i kommersiella avtal. Många gånger grundar sig implementeringen av en sådan klausul i de överväganden som presenterades tidigare i uppsatsen.³⁸ I doktrinen framhåller bland annat Jan Kleineman att ansvarsbegränsningar figurerar särskilt i rådgivningsavtal med anledning av den omfattande riskexponering som rådgivaren annars ställs inför.³⁹ Istället för att avtalsskrivningen ska innebära för mycket arbete eller förbehåll och således svårtydda avtal bör det enligt honom få förekomma ”raka” ansvarsbegränsningar i avtalen.⁴⁰ Kleineman menar även att fundamentet i friskrivningar som disciplin skulle ifrågasättas om det inte skulle vara accepterat att eliminera den skadelidandes rätt till skadestånd genom friskrivningar i kommersiella avtal.⁴¹

Eftersom ansvarsbegränsningen skapar en möjlighet för parterna att omfördela riskerna mellan sig, utan den dispositiva rättens ingripande, är det möjligt att tänka sig att aktörer inom näringslivet eftersträvar att utnyttja det i syfte att erhålla en så affärsmässigt fördelaktig position som möjligt. Däremot kan det i sin tur innebära krav från motparten att få något i gengäld. Enligt Axel Calissendorff har avtalsparter i själva verket många gånger en konkret önskan att reglera samtliga rättigheter och skyldigheter ”within the four corners of the contract”.⁴² Han framhåller dock att det i regel inte passar sig att avtala bort den dispositiva rätten utan att ersätta denna med något annat.⁴³ För att lyckas med det finns enligt honom ett flertal metoder att tillgå, varav en är

---

³⁸ Se avsnitt 2.3.

³⁹ Se Kleineman (2001/02), s. 632.

⁴⁰ Se Kleineman (2001/02), s. 632.

⁴¹ Se Kleineman (2001/02), s. 635.

⁴² Se Calissendorff, s. 101.

⁴³ Se Calissendorff, s. 114.

inkorporeringen av just friskrivningsklausuler.⁴⁴ Ett konkret exempel på en ansvarsbegränsning kan återfinnas i FAR:s allmänna villkor om rådgivning och andra tjänster. Där föreskrivs att det maximala ersättningsbeloppet som uppdragstagaren kan åläggas är begränsat till det högsta av antingen två gånger avtalat arvode för uppdraget enligt uppdragsavtalet eller tio gånger det prisbasbelopp enligt SFB som gällde när uppdragsavtalet träffades.⁴⁵

Ansvarsbegränsningar figurerar frekvent framför allt i standardavtal, inte sällan med anledning av att smärre brister i en avtalsprestation kan ge upphov till omfattande skador. Dessutom förekommer vittgående ansvarsbegränsningar vid uppdrag som utförs av diverse professionsutövare, såsom revisorer, besiktningsmän samt konsulter. I dessa fall erfordras i regel att den skadelidande visar att professionsutövaren agerat vårdslöst för att skadeståndsansvar ska utdömas. Numera använder sig professionsutövare många gånger av standardiserade avtalsvillkor, vilka inkorporeras i de enskilda uppdragsavtalen och föreskriver att för eventuellt skadeståndsansvar gäller en tämligen låg beloppsbegränsning.⁴⁶

3.3 Utmärkande kännetecken i dessa situationer

Kännetecknande för kommersiella avtal är att båda parter är näringsidkare. Det innebär en tämligen stor skillnad vid jämförelse med avtalsförhållanden som inbegriper konsumenter. Den konsumenträttsliga lagstiftningen är ganska omfattande och dessutom både tvingande och skyddande till förmån för konsumenten.⁴⁷ Inom den kommersiella avtalsrätten finns dock ingen specifik lagstiftning som reglerar dessa förhållanden heltäckande. Visserligen finns AvtL och KöpL men dessa är inte alltid tillräckliga. AvtL är i själva verket väldigt gammal och därmed varken modern eller skraddarsydd efter de rättsfrågor som aktualiseras idag.⁴⁸ KöpL är i sin helhet dispositiv och avvikelser kan således avtalas fram. AvtL är i stora delar också dispositiv.

När det kommer till avtal rörande tjänster är lagstiftningen ännu mer begränsad. HB innehåller ett kapitel som är tillämpligt på uppdrag som utförs av sysslomän eller ombudsmän.⁴⁹ Däremot är det hundratals år sedan balken trädde i kraft och den besvarar inte många av de rättsfrågor som uppkommer i dagsläget.⁵⁰ Därtill finns främst KommL och HagL att tillgå, dock enbart i form av analog tillämpning.⁵¹ Däremot är KommL och HagL delvis

---

⁴⁴ Se Calissendorff, s. 114.

⁴⁵ Se FAR:s allmänna villkor om rådgivning och andra tjänster, p. 15.6. Jfr även p. 15.5 som begränsar uppdragstagarens skadeståndsansvar i allmänhet.

⁴⁶ Se Bernitz, s. 198.

⁴⁷ Se exempelvis 3 § KTjL och 1 kap. 10 § KKöpL.

⁴⁸ Se Hellner (1993), s. 28 f.

⁴⁹ Se 18 kap. HB.

⁵⁰ Se Hellner (2023), s. 248.

⁵¹ Se Hellner (2023), s. 249 f.

dispositiva och det är således möjligt för avtalsparterna att, på vissa punkter, komma överens om annat avtalsinnehåll antingen uttryckligen eller genom praxis sinsemellan, handelsbruk samt sedvänja.⁵² Det anförda är ett skäl till att konsulter och rådgivare huvudsakligen använder sig av standardavtal i syfte att reglera sina tjänster. Det medför att den bristfälliga lagstiftningen på området kompletteras samtidigt som den dispositiva rätten avtalas bort.⁵³ Precis som nämnts i föregående avsnitt förekommer ansvarsbegränsningar frekvent särskilt i standardavtal.⁵⁴

---

⁵² Se 2 § KommL; 2 § HagL; Hellner (2023), s. 250.

⁵³ Se Bernitz, s. 23 f. & 198 f.; Ramberg & Ramberg, s. 171 ff.

⁵⁴ Se avsnitt 3.2.

4 36 § AvtL som utgångspunkt för kontroll

4.1 Inledning

Idag får generalklausulen i 36 § AvtL anses vara det främsta verktyget för kontroll av ansvarsbegränsningar i just kommersiella avtalsförhållanden, vilket kommer att framgå tydligt i de kommande kapitlen som behandlar relevant rättspraxis. Av 36 § AvtL framgår att ett avtalsvillkor får jämkas eller lämnas utan avseende, om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden eller omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det icke skäligen kan krävas att detta i övrigt ska gälla med oförändrat innehåll, får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende. Frågan om hur denna bedömning ska ske beträffande ansvarsbegränsningar uppkommer därmed.

Lagtexten skiljer på kommersiella avtal å ena sidan och avtal med en underlägsen part, framför allt konsumentavtal, å andra sidan. Särskild hänsyn ska tas till behovet av skydd för den som i egenskap av konsument eller eljest intar en underlägsen ställning i avtalsförhållandet. Dessutom gäller AVLK i fråga om jämkning av vissa avtalsvillkor i konsumentförhållanden. Däremot uppkommer i och med det även en fråga om 36 § andra stycket AvtL möjligtvis skulle kunna ta sikte även på näringsidkare genom formuleringen ”eller eljest intager en underlägsen ställning i avtalsförhållandet”. Det föreligger således flera frågor beträffande hur 36 § AvtL ska tillämpas på ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal. I detta kapitel behandlas följaktligen uppsatsens första frågeställning, vilken avser de ursprungliga utgångspunkterna beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden.

4.2 Kort om införandet av generalklausulen

I betänkandet⁵⁵ som föregick ikraftträdandet av 36 § AvtL anfördes ett behov av att utreda i huvudsak två fokusområden. Först och främst framhölls att den framtida regleringen borde ge utrymme för en avsevärt mindre restriktiv tillämpning i jämförelse med de dåvarande generalklausulerna. Dessutom framhölls att utredningen även borde undersöka frågan om behovet av större

---

⁵⁵ Med betänkande avses den så kallade generalklausulutredningen, SOU 1974:83, om inte annat framgår av texten.

flexibilitet beträffande generalklausulens tillämpning i avtalsförhållanden specifikt mellan näringsidkare.⁵⁶

Förr genomsyrades rättsordningen av långtgående restriktivitet när det gällde inskränkningen av den förmögenhetsrättsliga avtalsfriheten. Enligt betänkandet hade dock en ovilja att acceptera sådana inskränkningar gradvis börjat växa fram. Många gånger var därför behovet av skydd för den förmodat svagare parten i ett avtalsförhållande lagstiftarens ledstjärna. Inskränkningarna hade formen av såväl detaljerade tvingande lagregler som mer generellt formulerade lagregler om underkännande av rättshandlingar som inte ansetts förtjäna rättsordningens stöd. Dessutom hade avtalsfriheten kommit att inskränkas genom allmänna rättsgrundsatser som inte skrivits in i lag utan utvecklats i rättspraxis. Trots dessa inskränkningar blev det tydligt att de inte kunde omfatta alla situationer där det var berättigat att ingripa mot avtalsvillkor. Mot bakgrund av det trädde ett antal ogiltighetsregler i kraft i AvtL, vilka innefattade bland annat tvång och svek men även en generalklausul. Sedermera infördes generalklausuler även i ett flertal andra lagar.⁵⁷

4.3 Tillämpning i kommersiella avtalsrelationer

Att det rådde oklarhet beträffande generalklausulens tillämpning i kommersiella avtal berodde till viss del på att den förstods som en konsumenträttslig skyddsregel.⁵⁸ Däremot finns det uttalanden i betänkandet som uttryckligen säger emot det. Där förklaras det nämligen att generalklausulen skulle ta sikte på otillbörliga avtalsvillkor inom förmögenhetsrätten som helhet, och därmed inte enbart konsumentskyddsområdet.⁵⁹ I betänkandet föreslogs att den nya generalklausulen möjliggör att skyddsprinciper som lagstiftaren godkänt för konsumentområdet får giltighet även på andra områden där samma skyddsbehov föreligger.⁶⁰ Dessutom anfördes att det över lag fanns ett avsevärt behov av att kunna jämka otillbörliga avtalsklausuler även utanför området för avtal mellan näringsidkare och konsument eller med dem likställda.⁶¹ Till stöd för det var huvudsakligen det samma som gällande konsumentområdet.⁶²

Betänkandet ledde till en proposition som i stort tog fasta på alla förslag och motiveringar som framförts i betänkandet. I propositionen föreslogs dock att ”generalklausulen bör tillämpas med större restriktivitet i rena affärsförhållanden än i konsumentförhållanden”. Motiven bakom det var flera. Det framhölls att parter i affärsförhållanden ofta är jämställda utifrån ekonomiskt och kunskapsmässigt hänseende, följaktligen har de även bättre förutsättningar att

---

⁵⁶ Se SOU 1974:83 s. 28.

⁵⁷ Se SOU 1974:83 s. 31 f.

⁵⁸ Se von Post, s. 26.

⁵⁹ Se SOU 1974:83 s. 29.

⁶⁰ Se SOU 1974:83 s. 109.

⁶¹ Se SOU 1974:83 s. 110.

⁶² Se SOU 1974:83 s. 110.

på egen hand tillvarata sina intressen vid avtalsingående. I affärsmässiga situationer, innefattande jämbördiga näringsidkare, är det dessutom av betydelse att ingångna avtal blir gällande och parterna därmed kan bilda sig en uppfattning om dess konsekvenser. Avtal mellan näringsidkare förklarades i regel innehålla ett medvetet risktagande och spekulering, vilket således fick godtas av parterna.⁶³

Vidare kan det enligt propositionen finnas anledning att jämka avtalsvillkor också av andra skäl än att en avtalspart begagnat sitt övertag på motpartens bekostnad. Även i situationer där avtalsparterna är jämställda kan ett avtal eller avtalsvillkor innebära så pass obilliga konsekvenser att det inte bör bli fullt ut gällande. Anledningarna till det kan vara många, exempelvis att ett villkor av misstag får en viss lydelse eller infogas i avtalet över huvud taget, att en part befinner sig i en ansträngd position och ingår avtal enbart på grund av det eller att förhållanden ändrats och gett upphov till andra konsekvenser än de som kunnat förutses. Jämkning föreslogs också kunna komma i fråga till förmån för den starkare parten. Sammantaget kan det i rena affärsförhållanden finnas anledning att jämka avtal eller avtalsvillkor och därmed klargjordes att generalklausulen skulle gälla i både konsumentavtal och kommersiella avtal, dock med påtagligt större restriktivitet i rena affärsförhållanden än på konsumentområdet.⁶⁴

4.4 Frågan om ansvarsbegränsningar

I betänkandet behandlas ansvarsbegränsningar och hur dessa bör kunna kontrolleras i rättstillämpningen. Det framgår dock att det råder en viss motsättning på denna front. Det uttrycks dels att ansvarsbegränsningar bör kunna jämkas med stöd av en generalklausul, dels att det många gånger blir väldigt besvärligt att bedöma i vilka fall klausulen ska åsidosättas. Beaktandet av ansvarsbegränsningar som framgår av särskilda lagstadganden kompliceras bland annat av att de fallen innehåller en möjlighet att justera vederlaget därefter. I betänkandet föreslogs dock att det vid en tillämpning av generalklausulen borde vara möjligt att beakta de ändamålsenliga överväganden som ligger till grund för lagstiftningen och utreda vilka slutsatser de leder till i det enskilda fallet.⁶⁵

Vidare framgår det av betänkandet att ansvarsbegränsningar inte måste hänföra sig till fastställda belopp utan även kan formuleras så att exempelvis ”indirekta skador”, ”följdsador” eller liknande undantas från partens ansvar. I dessa fall kan svårigheter uppstå beträffande hur uttrycken ska tolkas. Dessutom uppkommer frågan huruvida ansvarsbegränsningen kan åsidosättas eller jämkas. Enligt betänkandet bör ansvarsbegränsningen kunna åsidosättas vid

---

⁶³ Se prop. 1975/76:81 s. 104 f. och 108 f.

⁶⁴ Se prop. 1975/76:81 s. 104 f. och 127.

⁶⁵ Se SOU 1974:83 s. 183.

uppsåt och grov vårdslöshet. Dessutom uppmanas till ett mer nyanserat synsätt vid tillämpning av generalklausulen i dessa frågor. Betänkandet tog även upp den typ av ansvarsbegränsning som begränsar skadeståndsansvaret till det vederlag som tillfaller den ansvarige, exempelvis till frakten för en transport. Dessa klausuler bör enligt betänkandet bedömas med misstro, med anledning av att skadeståndsbeloppen många gånger blir väldigt låga i förhållande till de antagliga förlusterna. Det bör därför, vid köp och andra ömsesidiga avtal, noteras att en begränsning till vederlaget i pengar många gånger får väldigt varierande konsekvenser för en köpare och säljare. I situationer där vederlaget är omfattande i förhållande till den enskilda förlusten kan denna typ av ansvarsbegränsning därmed vara desto mer befogad.⁶⁶

När det kommer till standardavtal kan några särskilda anmärkningar göras. Som nämndes tidigare används ansvarsbegränsningar frekvent i framför allt standardavtal. I dessa fall bestäms ansvarsbegränsningarna många gånger till låga belopp. På samma sätt som ansvarsbegränsningar i allmänhet kan jämkas eller lämnas utan avseende gäller detsamma givetvis även standardavtal i kommersiella avtalsrelationer. Däremot kan en jämförelse göras med konsumentavtal, där motsatsen gäller i form av att oskäligen ansvarsbegränsningar åsidosätts helt och hållet. I dessa situationer är jämkning således inte ett alternativ.⁶⁷

4.5 Sammanfattande analys

Detta kapitel har klarlagt att det redan av betänkandet, som låg till grund för generalklausulen, framgår att den kan tillämpas i syfte att antingen jämka eller åsidosätta en ansvarsbegränsning om den är oskäligen med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Bedömningen av huruvida 36 § AvtL ska tillämpas är dock inte sällan komplicerad. Betänkandet uppmanar därför till att även de ändamålsenliga överväganden som ligger till grund för lagstiftningen ska beaktas i syfte att klarlägga vilka slutsatser de leder till i det enskilda fallet. Beträffande generalklausulens tillämplighet har det klargjorts att den, trots att den till en början förstods som en konsumenträttslig regel, i själva verket kan tillämpas även i kommersiella avtalsförhållanden, vilket stöds uttryckligen i propositionen. Dock anbefalls en mer omfattande restriktivitet i rena affärsförhållanden än på konsumentområdet.

Uppsatsen övergår nu till att behandla relevant rättspraxis, vilket kommer att belysa generalklausulens roll som främsta verktyg för kontroll av ansvarsbegränsningar ytterligare.

---

⁶⁶ Se SOU 1974:83 s. 183 f. Jfr prop. 1975/76:81 s. 144 f. där föredraganden inte kommenterar frågan om ansvarsbegränsningar särskilt utan hänvisar till vad som anfördes beträffande vitesklausuler och liknande avtalsvillkor.

⁶⁷ Se Bernitz, s. 198 ff.

5 Två centrala fall från tiden före 2022

5.1 Inledning

Uppsatsen har ett särskilt fokus på 2022 års rättsfall, dock är det inte det enda aktuella rättsfallet när det gäller ansvarsbegränsningar. I detta kapitel riktas fokus mot två fall från tiden före 2022, som har betydelse för förståelsen av rättsutvecklingen. Detta kapitel utgör på så sätt den första halvan av uppsatsens praxisgenomgång. I detta kapitel behandlas uppsatsens andra frågeställning, vilken avser hur HD:s rättspraxis (fram till 2022) förhåller sig till de ursprungliga utgångspunkterna beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden. Först behandlas en skiljedom från 2010, därefter ett avgörande från HD från 2017. I samband med respektive fall behandlas dessutom den diskussion i doktrinen som avgörandena förorsakade för att därefter avslutas med en sammanfattande analys.

5.2 2010 års skiljedom

5.2.1 Bakgrund

Den 22 december 2010 meddelades en skiljedom mellan de två kommersiella parterna KPMG AB (KPMG) och ProfilGruppen AB (ProfilGruppen). Tvis-ten avsåg ett uppdragsavtal enligt vilket KPMG åtog sig att biträda ProfilGruppen vid deras undersökningar av det tyska bolaget PWG GmbH & Co KG:s (PWG) finansiella status. Anledningen till det var att ProfilGruppen övervägde att köpa det tyska bolaget. Uppdraget gick därmed ut på att få en beskrivning av det tyska bolagets ekonomiska ställning. KPMG lämnade en slutrapport till ProfilGruppen år 2006 och erhöll lite mer än 400 000 kr i ersättning för uppdraget. Sedermera förvärvade ProfilGruppen 18 % i PWG mot ett vederlag om dels 1,1 miljon euro kontant, dels 40 % av aktierna i Realpro B.V. i Holland, vilka i transaktionen värderades till 600 000 euro. Det visade sig dock att KPMG hade missat att beakta PWG:s ansvar för ett dotterbolags ekonomiska ställning. Affären blev mycket negativ för ProfilGruppen som år 2007 sålde innehavet i PWG för 1 euro.⁶⁸

5.2.2 Parternas talan

ProfilGruppen gjorde gällande att KPMG försummat att undersöka viktiga förhållanden som omfattades av uppdraget. Enligt ProfilGruppen

---

⁶⁸ Se skiljedomen, s. 2.

utelämnades betydelsefull och avgörande information beträffande PWG KG och dess amerikanska dotterbolag PWG USA, trots att det var av avgörande betydelse för att kunna bedöma bolagens ställning och värde. ProfilGruppen påstod att man inte skulle ha gjort andelsförvärvet i PWG KG om KPMG hade fullgjort sitt uppdrag på ett avtalsenligt sätt. Skadan uppgick enligt ProfilGruppen till det utgivna vederlaget med avdrag för ersättningen vid försäljningen. Värdet av aktierna i Realpro B.V. uppgick till 600 000 euro. ProfilGruppen yrkade även återbetalning av uppdragsersättningen med anledning av att KPMG inte fullgjort sitt uppdrag.⁶⁹

KPMG bestred de påstådda försummelserna. Dessutom åberopade KPMG punkt 10 i uppdragsbrevet, vilken hänvisade till KPMG:s allmänna bestämmelser, och punkt 7 i dessa. De nämnda bestämmelserna innehöll ansvarsbegränsningar bestående av två delar. För det första undantogs ansvaret för indirekta skador och följdskador. För det andra begränsades ansvarsbeloppet till maximalt två gånger det belopp KPMG erhållit som ersättning i enlighet med uppdraget. Mot bakgrund av det gjorde KPMG gällande att den påstådda skadan var indirekt och följaktligen inte ersättningsgill, samt att rätten till ersättning under alla förhållanden var begränsad till 822 820 kr. Därtill gjorde KPMG även gällande att ProfilGruppen hade reklamerat för sent. När det gällde ProfilGruppens krav på återbetalning av uppdragsersättningen bestred KPMG att det fanns någon rättslig grund för anspråket.⁷⁰

Slutligen genmälde ProfilGruppen att det var fråga om direkt skada, att beloppsbegränsningen inte gällde eftersom KPMG hade agerat grovt vårdslöst samt att reklamationen inte alls hade skett för sent.⁷¹ Här behandlas endast frågan om ansvarsbegränsningen.

5.2.3 Skiljenämndens domskäl

5.2.3.1 Frågan om åsidosättande av ansvarsbegränsningen

Skiljenämnden bedömde att KPMG hade varit försumlig vid utförandet av uppdraget och därigenom orsakat ProfilGruppen direkt skada, bestående i att deras investering kom att sakna värde.⁷²

Därefter gick nämnden in på frågan om huruvida den i uppdragsavtalet föreskrivna ansvarsbegränsningen, som tog sikte på ansvarsbeloppet, skulle åsidosättas. Först konstaterade nämnden att det är ostridigt att en ansvarsbegränsning av det slag som beloppsbegränsningen var i fallet kan genombrytas under vissa omständigheter. Många gånger kan det ske i situationer där den

---

⁶⁹ Se skiljedomen, s. 2.

⁷⁰ Se skiljedomen, s. 3.

⁷¹ Se skiljedomen, s. 3.

⁷² Se skiljedomen, s. 34 ff.

avtalsbrytande parten agerat grovt vårdslöst. Enligt nämndens mening råder dock oklarhet beträffande innebörden av grov vårdslöshet, bland annat beroende på att begreppet används i flera sammanhang och att dess innebörd därmed kan variera inom dessa. Nämnden konstaterade därefter att bedömningen av i vilken utsträckning en ansvarsbegränsning kan åsidosättas bör göras på grundval av, inte i första hand hur klandervärd skadegöraren är, utan ”vad som med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som en rimlig (eller, sett från andra hållet, orimlig) riskavvägning”.⁷³

När det gäller vilka faktorer som kan tillmätas betydelse i bedömningen av huruvida den riskfördelning som uppkommer på grund av en ansvarsbegränsning ska genombrytas konstaterade skiljenämnden följande. Beträffande professionsutövares ansvarsbegränsningar har de ett befogat intresse av att skydda sig mot konsekvenser av sådana försummelser och misstag som är naturligt och ofrånkomligt förbundna med verksamheten, fastän de förvisso skulle kunna graderas som vårdslösa. Om en riskbegränsning kan åstadkommas på ett annat sätt talar det dock emot att en ansvarsbegränsning i form av ett takbelopp ska accepteras. Ytterligare en faktor som bör beaktas är en professionsutövares befogade intresse av att skydda sig mot skadeståndskrav som är så pass omfattande att ett försäkringsskydd, för det fall det över huvud taget är möjligt att få till stånd, inte ter sig motiverat vid beaktande av kostnaden eller till den genomsnittliga omfattningen av verksamheten. Vidare är det skyddande syftet med åsidosättandet av bestämmelsen såväl som bestämmelsens rättsliga fundament och karaktär av relevans. Därtill ska uppdragsgivarens möjligheter att skydda sig mot sådan skada som orsakat det föreliggande skadeståndskravet beaktas, exempelvis i form av försäkringsteckning. Skiljenämnden konstaterade dock att uppräknningen av typiska betydelsefulla omständigheter troligtvis inte är uttömmande.⁷⁴

Skiljenämnden övergick därefter till att applicera de allmänna utgångspunkterna i det förevarande fallet. I denna bedömning befanns KPMG ha förfarit vårdslöst. Däremot uttryckte nämnden inte huruvida denna vårdslöshet var grov eller av normalgraden. Den vårdslöshet som lades KPMG till last bestod i att de inte hade lämnat en fullständig rapport över målbolagets riskexponering trots att den typen av riskbedömning omfattades av uppdragets kärnområde. I den typen av fall kan en uppdragsgivare enligt nämnden inte anses ha något berättigat behov att begränsa sitt ansvar från sådana försummelser, oavsett om rådgivaren hade missförstått uppdragets omfattning. Vidare fastslog nämnden att KPMG hade kunnat få till stånd en ansvarsbegränsning om de hade tydliggjort de förutsättningar och inskränkningar som de menade att uppdraget präglades av. Mot beloppsbegränsningens giltighet talade

---

⁷³ Se skiljedomen, s. 38.

⁷⁴ Se skiljedomen, s. 38 f.

dessutom det faktum att klausulen gav upphov till en åsidosatt avtalsbalans på grund av att KPMG:s prestation underminerades.⁷⁵

Därtill var beloppsbegränsningen formulerad på ett sätt som var långt ifrån berättigat med avseende på KPMG:s naturliga nivå på skydd genom ansvarsförsäkring. Dessutom fick KPMG:s ansvarsbegränsning effekten att Profil-Gruppen framtogs sin möjlighet att skydda sig mot den aktuella riskens effekter, detta samtidigt som KPMG själva hade möjlighet att skydda sig genom ansvarsförsäkring. Sammanfattningsvis bedömde skiljenämnden att beloppsbegränsningen i fallet var orimlig, men reserverade sig för att varje beloppsbegränsning med avseende på den ifrågasatt skadan skulle ha varit det. Nämnden klargjorde att vad som klassificeras som en orimlig ansvarsbegränsning med hänsyn till en särskild skada lika väl kan anses rimlig med avseende på en annan. Följaktligen är även takbeloppets höjd av vikt i rimlighetsbedömningen av en ansvarsbegränsning beträffande en särskild skada.⁷⁶

Mot bakgrund av det anförda konstaterade nämnden att en fullständig ansvarsbegränsning som inkluderar alla skador med ett takbelopp som gäller för samtliga är ett synnerligen osofistikerat sätt att reglera riskfördelningen i avtalsrelationen. På samma sätt klargjordes även att det i fall där en ansvarsbegränsning anses orimlig, är oerhört väsentligt att bedöma vad som kan utgöra en rimlig riskfördelning med hänsyn till en förevarande omtvistad skada.⁷⁷

Nämnden gick därefter in på frågan om en ansvarsbegränsning kan upprätthållas som en fråga om genombrott, vilket de framhöll är ett spørsmål man närmat sig sedan lång tid tillbaka. Utifrån ett sådant perspektiv blir frågan enligt nämnden binär, detta i den bemärkelse att ansvarsbegränsningen håller eller inte håller. Dock är det möjligt att ifrågasätta huruvida det betraktelsesättet är befogat sedan 36 § AvtL trädde i kraft. Generalklausulen möjliggör mer nyanserade och effektiva bedömningar av vad som är en rimlig riskfördelning i det fall riskfördelningen som följer av ansvarsbegränsningen är orimlig eller oskäligen med hänsyn till ett visst skadeståndskrav.⁷⁸

5.2.3.2 Frågan om jämkning av ansvarsbegränsningen

Därefter övergick skiljenämnden till att behandla frågan om jämkning av beloppsbegränsningen. Inledningsvis konstaterades att det faktum att 36 § AvtL enbart i undantagsfall bör tillämpas i kommersiella avtalsrelationer inte utesluter att jämkning av en ansvarsbegränsning är motiverat. Huruvida jämkning bör ske eller inte ska beslutas efter en helhetsbedömning. Utöver de

---

⁷⁵ Se skiljedomen, s. 39 f.

⁷⁶ Se skiljedomen, s. 40 f.

⁷⁷ Se skiljedomen, s. 41.

⁷⁸ Se skiljedomen, s. 41.

faktorer som togs upp i bedömningen av ett åsidosättande eller genombrott anförde nämnden följande.⁷⁹

I den typ av avtal som var för handen i fallet kan det i och för sig vara berättigat att i en ansvarsbegränsning bestämma ett takbelopp utifrån uppdragsgivarens arvode. Det faktum att en ansvarsbegränsning tar sikte på samtliga typer av ansvarssituationer medför dock att beloppsbegränsningen i fallet kan bli oskäligt låg. Exakt vad som utgör en skälig beloppsbegränsning kan svårigen bestämmas men i uppdragsförhållanden av den typ som aktualiseras i detta fall ter sig en beloppsbegränsning på 10–25 gånger uppburet arvode som rimlig. Nämnden fann således att beloppsbegränsningen i detta fall var oskälig och att det var befogat att i stället bedöma beloppsbegränsningen med hjälp av 36 § AvtL.⁸⁰

Av särskild betydelse var att KPMG haft en återhållsam inställning beträffande uppdragets omfattning, att KPMG:s inställning inte stämde överens med avtalets ordalydelse och att KPMG i egenskap av professionell rådgivare borde ha sett till att ProfilGruppen förstod de begränsningar som enligt KPMG gällde samt att KPMG orsakade att ProfilGruppen tog en för dem okänd risk när de beslutade utifrån rapporten eftersom KPMG inte tydliggjorde sin inställning beträffande uppdragets begränsning ("avvikelser från en vedertagen metod"). Således gav KPMG upphov till en dold dissens i en väsentlig del av avtalet. Mot bakgrund av det konstaterade nämnden att KPMG inte borde bli förskonade från följderna av dissensen genom att göra gällande beloppsbegränsningen och därmed förflytta risken som var betingad med bedömningen till ProfilGruppen. Det var enligt nämnden en risk som ProfilGruppen inte borde ha insett att de skulle behöva bära. Sammantaget ansåg nämnden att det var motiverat att jämka beloppsbegränsningen.⁸¹

Avslutningsvis klargjorde skiljenämnden hur justeringen av avtalsinnehållet borde ske. Inledningsvis konstaterades att det är svårt att tillämpa 36 § AvtL eftersom det inte är tillräckligt att fastställa att ansvarsbegränsningen är oskälig utan att den måste även ges en acceptabel innebörd. Att formulera en ansvarsbegränsning på ett sätt som ger den en allmänt acceptabel och givande innebörd är dock inte att föredra, bland annat på grund av att takbeloppets rimlighet beror på faktorer såsom skadan och skadeorsaken. Snarare bör en mer direkt och faktisk riskbedömning göras, vilken mynnar ut i ett skäligt takbelopp för den aktuella skadan efter beaktande av samtliga omständigheter.⁸²

Skiljenämnden jämkade skadeståndet till 8 000 000 kr. Det är högre än det intervall som angavs tidigare då avvägningssvårigheterna enligt nämnden

---

⁷⁹ Se skiljedomen, s. 41 f.

⁸⁰ Se skiljedomen, s. 42.

⁸¹ Se skiljedomen, s. 42 f.

⁸² Se skiljedomen, s. 43.

primärt borde drabba uppdragstagaren och fallet dessutom inbegrep försum-
melse av ett åliggande som var omedelbart förenat med uppdragsförhållan-
dets fundamentala syfte.⁸³

5.2.4 Diskussion i doktrinen

Skiljedomen mellan KPMG och ProfilGruppen har analyserats och diskute-
rats i doktrinen. Christina Ramberg betonar att nämnden i sin bedömning tog
avstånd från det dittills gällande synsättet att friskrivningar inte är giltiga när
den avtalsbrytande parten agerat grovt vårdslöst. Hon ansluter sig till näm-
ndens tillvägagångssätt att i stället behandla frågan med utgångspunkt i 36 §
AvtL i stället för med ”grov-vårdslöshets-argumentet”. Ramberg motiverar
det med att det senare leder till svåra bedömningar som dessutom är binära i
den bemärkelsen att om gränsen för grov vårdslöshet passeras utdöms fullt
skadeståndsansvar men om gränsen inte nås gäller friskrivningen. Författaren
noterar att det är oklart om skiljenämnden tog hänsyn till graden av vårdslös-
het eller inte och menar själv att det bör beaktas i helhetsbedömningen. Dock
indikerar nämnden enligt Ramberg att de till viss del beaktar hur klandervärd
den avtalsbrytande parten varit men att det inte är ensamt avgörande i bedöm-
ningen.⁸⁴

Vidare framhåller Ramberg att fastställandet av en skälig nivå på ansvarsbe-
gränsningen är allt annat än enkel. Nämnden anförde att 10–25 gånger arvodet
är ett skäligt härad men författaren ifrågasätter vad det baseras på eftersom
det inte framgår av domskälen. Hon framhåller vidare att det bör krävas
mycket för att avtalade beloppsbegränsningar ska kunna jämkas eftersom
konsulten har ett legitimt behov av att bedöma sin maximala riskexponering
samtidigt som det dessutom underlättar avgörandet av skadeståndsbeloppet
vid tvister. Enligt Rambergs mening är avtalet utgångspunkten för bedöm-
ningen av hur ansvarsbegränsningen ska jämkas, vilket i fallet var två gånger
arvodet. Med anledning av att 36 § AvtL utgår ifrån de avtalade villkoren
menar hon att jämkningen bör ske uppåt från den avtalade nivån, snarare än
att jämkas nedåt från full skadeståndersättning. Ramberg menar att det är kon-
troversieellt att nämnden förklarade att bedömningssvårigheten främst bör
drabba konsulten och att det enbart bör anges vad som utgör gränsen för att
en ansvarsbegränsning ska anses oskälig i varje enskilt fall i stället för att
ange ett intervall. Enligt Ramberg beror det möjligtvis på att målet präglades
av en osäkerhet beträffande hur stor ansvarsförsäkring konsulten hade eller
hur stor ansvarsförsäkring som motsvarande konsulter i branschen hade. Av-
slutningsvis framhåller författaren att samma sorts överväganden som näm-
nden gjorde kan tillämpas även på totala friskrivningsklausuler. Det innebär
enligt henne att det även vid friskrivningar från allt ansvar ska göras en

---

⁸³ Se skiljedomen, s. 43.

⁸⁴ Se Ramberg, C., s. 927 ff.

helhetsbedömning enligt 36 § AvtL snarare än en föråldrad, odynamisk och binär bedömning med utgångspunkt i argumentationen om grov vårdslöshet.⁸⁵

Christina Blomkvist⁸⁶ har analyserat skiljedomen utifrån ett mer praktiskt perspektiv. Hon förhåller sig tämligen kritiskt till skiljedomen och ställer sig frågande till Rambergs uttalanden om att domen kommer att få omfattande framtida konsekvenser för hanteringen av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal. Blomkvist anser att det skulle vara bedrövligt med ett rättsläge som innebär att en ansvarsbegränsning skulle kunna genombrytas inte enbart vid den skadevällande partens faktiska grova vårdslöshet eller uppsåt. Hon menar att det åtminstone bör erfordras ett element av medvetet eller kvalificerat klandervärt risktagande från skadevällarens sida för att inte reducera förutsägbarheten för de avtalsparterna. Vidare betonar Blomkvist att det utifrån ett kommersiellt perspektiv finns anledning att, i rättstillämpningen, anlägga ett mycket restriktivt förhållningssätt beträffande avvikelser från parternas avtal och fundamentet i principen *pacta sunt servanda*. Om inte det sker uppkommer enligt författaren risk för att marknadsförutsättningarna justeras fundamentalt för de påverkade aktörerna och även en risk för att uppdragstagarna skulle tvingas ta ut högre arvoden för att hantera högre försäkringspremier. Ytterligare en risk med skiljenämndens bedömningsgrund för skadeståndsskyldighet och genombrott av ansvarsbegränsningar är enligt Blomkvist att uppdragstagarna inleder mer omfattande undersökningsåtgärder i riskidentifieringsfasen än vad som framstår som rimligt och befogat. Det beror enligt författaren på att det inte någon gång med fullständig säkerhet är möjligt att på förhand inse var det kan finnas en riskexponering i ett målbolag, vilket är en utveckling som hon inte är övertygad om att marknaden är betjänt av.⁸⁷

Stefan Lindskog var ordförande i skiljenämnden som avgjorde tvisten mellan KPMG och Profilgruppen. Han har, i en artikel där han diskuterar domen, särskilt betonat betydelsen av den sida av 36 § AvtL som består i att korrigera avtalseffekterna när avtalsmekanismen av någon anledning inte har fungerat på det sätt som den borde ha gjort. Trots att generalklausulen tillkom främst som skyddsregel för avtalsparter i underlägsen ställning, är den korrigerande effekten enligt Lindskog av större intresse i en sådan situation som var aktuell i fallet. Enligt hans mening bör en analys av vad som kan erfordras för en korrigerande av ett kommersiellt avtals effekter med stöd av jämningsregeln i 36 § AvtL ske med utgångspunkt i den marknadsideologi som hela det förmögenhetsrättsliga regelsystemet vilar på. Han förklarar att inga avtal behöver jämkas eller korrigeras i den perfekta marknadsekonomin. Däremot hävdas enligt författaren ibland en omvänd deontologiskt färgad ståndpunkt i fråga om avtal i alla sammanhang, vilket medför att den avtalsfrihet som ligger till grund för det marknadsideologiska synsättet kan behöva inskränkas

---

⁸⁵ Se Ramberg, C., s. 929 ff.

⁸⁶ Bolagsjurist på Folksam vid författandet av artikeln.

⁸⁷ Se Blomkvist, s. 300 och 307 ff.

om det verkar paretoförbättrande. Lindskog menar att det då handlar om en helhetsvärdering. Förklaringen till att korrigerande ingrepp i kommersiella avtalsförhållanden är befogade utifrån ett marknadsideologiskt perspektiv är enligt honom att marknadsförutsättningarna aldrig är perfekta. Lindskog betonar även särskilt att det inte var primärt ansvarsbegränsningen som jämningsprövningen inriktades på, utan uppdragets innehåll i kombination med ansvarsbegränsningen. Han förklarar att det således är effekten av det oskäliga villkoret och inte villkoret i sig som jämkningen bör inriktas på. Enligt Lindskog bör jämkning som utgångspunkt ske, om inte särskilda skäl talar för annat, på så sätt att villkoreffekten blir den som den skulle ha blivit om avtalet hade fått det innehåll som det borde ha haft, ifall parterna hade varit adekvat informerade vid avtalsslutet.⁸⁸

5.2.5 Sammanfattande analys

Skiljedomen mellan KPMG och ProfilGruppen är intressant av flera olika anledningar. Skiljenämnden kan i domen sägas ge den första signalen om att tillämpa 36 § AvtL i dessa frågor eftersom de uttryckligen anförde att det var befogat i målet med hänsyn till de förevarande omständigheterna. Därigenom åsidosätts grov-vårdslöshets-argumentationen och ersätts i stället med ett skälighetsresonemang enligt 36 § AvtL. Motiveringen till det är att grov-vårdslöshets-regeln är binär på så sätt att man antingen når upp till gränsen för grov vårdslöshet och fullt skadeståndsansvar utlöses, eller att man inte når upp till den gränsen och ansvarsbegränsningen i stället blir gällande och den skadelidande inte får något mer än det. Samtidigt som det kan anses rättsosäkert med en binär fråga där det finns otroliga skillnader mellan de två svaren är det dessutom en svår gränsdragning mellan normal och grov vårdslöshet. Det har således visat sig vara olämpligt och att 36 § AvtL utgör ett bättre lämpat alternativ eftersom det möjliggör en mer nyanserad bedömning. Däremot är det möjligt att ifrågasätta hur rättssäkert det är att jämka avtal, främst med avseende på att en av avtalsrättens fundamentala principer är att avtal ska hållas. Dock är det enligt min mening inte jämkningen i sig som är det centrala problemet, utan snarare grunden till att jämkningen över huvud taget behövs. Om exempelvis rådgivarbranschen inte hade lämnat bristfälliga råd hade problemet, och därmed behovet av jämkning, aldrig uppstått från första början.

Principen att grov vårdslöshet är en förutsättning för att åsidosätta en ansvarsbegränsning är omdebatterad. Det har hävdats av vissa författare som en allmän princip att det inte är möjligt att friskriva sig från ansvar för egen grov vårdslöshet (eller uppsåtlig handling).⁸⁹ Principen ansågs, utan direkt stöd i rättspraxis, gälla redan före 36 § AvtL trädde i kraft.⁹⁰ Förvisso har somliga

---

⁸⁸ Se Lindskog, s. 315 ff.

⁸⁹ Se exempelvis Bernitz, s. 115; Adlercreutz & Gorton, s. 117 ff. Se även NJA 1998 s. 390 "Diamantfallet"; jfr exempelvis NJA 1979 s. 483 beträffande vanlig vårdslöshet.

⁹⁰ Se Lundmark, s. 133.

författare intagit en motsatt ståndpunkt⁹¹ men bortsett från det har det utgjort den allmänna uppfattningen. Det avspeglar sig bland annat i att grov vårdslöshet i många lagar utgör ett genombrottsrekvisit.⁹² Även i standardavtal är det en vanlig bestämmelse att grov vårdslöshet bryter igenom ansvarsbegränsningar.⁹³ I skiljedomen uttryckte nämnden inte huruvida KPMG hade agerat grovt vårdslöst eller inte. I stället konstaterade skiljenämnden enbart att bedömningen avseende huruvida en ansvarsbegränsning ska åsidosättas inte primärt ska göras i ljuset av hur klandervärt skadegöraren har agerat.⁹⁴ Det talar således mot att åsidosättande av en ansvarsbegränsning förutsätter grov vårdslöshet och att det i stället enbart ska utgöra ett av de kriterier som beaktas i den helhetsbedömning som 36 § AvtL anbefaller.

Ytterligare ett perspektiv på att tillämpa 36 § AvtL i dessa frågor i stället för grov-vårdslöshets-argumentationen återknyter till det som redogjorts för tidigare⁹⁵, nämligen att det föreskrivs restriktivitet beträffande generalklausulens tillämpning i just kommersiella avtalsförhållanden med anledning av parternas presumerade möjligheter att på egen hand tillvarata sina intressen. Att konstatera att en ansvarsbegränsning inte är gällande skulle således med hänsyn till det kunna betraktas som en väldigt ingripande åtgärd då de kommersiella avtalsparterna faktiskt kommit överens om att klausulen ska utgöra en del av deras avtal och de därmed kan sägas ha anledning att uppfatta det som gällande. Då blir 36 § AvtL även utifrån detta perspektiv ett ”mjukare” alternativ genom att möjliggöra en jämkning av ansvarsbegränsningen och således fortfarande ta båda parternas viljor och intressen i visst beaktande. Det blir med andra ord en slags medelväg mellan alternativen att låta ansvarsbegränsningen vara fullt gällande eller att åsidosätta den så att den inte blir verksam över huvud taget.

---

⁹¹ Se exempelvis Hellner (2020), s. 248, som hävdar att undantag från principen att ansvarsfriskrivningar är ogiltiga vid grov vårdslöshet bör gälla när den skadelidande är skyddad på annat sätt, såsom genom försäkring eller via kanalisering; Johansson, S., s. 62.

⁹² Se exempelvis 38 § VTL om ansvarsbegränsning respektive 33 § KöpL om undantag från reklamationsreglerna.

⁹³ Se exempelvis byggbranschens standardavtal AB 04 och ABT 06 respektive verkstadsindustrins standardavtal NL 17 och NLM 19.

⁹⁴ Se skiljedomen, s. 38.

⁹⁵ Se avsnitt 4.3.

5.3 NJA 2017 s. 113

5.3.1 Bakgrund

Den 24 februari 2017 meddelade HD dom i ett mål som kommit att kallas ”Den övertagna överlåtelsebesiktningen”. Bakgrunden till tvisten var följande. Två privatpersoner (köparna) förvärvade en villafastighet för bostadsändamål i november 2010. Köpeskillingen uppgick till 9 miljoner kr. Byggnaden hade uppförts på entreprenad med säljaren som beställare. I februari 2008 hade entreprenaden slutbesiktats. Inför försäljningen hade säljaren köpt ett avtalspaket kallat ”Tryggad”, som bland annat innehöll en överlåtelsebesiktning, av I Besiktning AB (IBAB). Säljaren betalade drygt 17 000 kr för paketet. Enligt en prislista var priset för överlåtelsebesiktningen lite mindre än 8000 kr. Säljaren tecknade dessutom en försäkring avseende dolda fel i fastigheten.⁹⁶

På grund av säljarens avtal med IBAB utförde en besiktningsman, som var anställd hos bolaget, en besiktning av byggnaden i oktober 2010. I anslutning till köpet av fastigheten ingick köparna och IBAB i december 2010 ett avtal om övertagande av utlåtande avseende överlåtelsebesiktning av fast egendom. Köparna betalade lite mindre än 4000 kr för övertagandet och det priset inkluderade även en genomgång av besiktningsutlåtandet med besiktningsmannen.⁹⁷

Allmänna villkor bifogades uppdragsbekräftelsen och i dessa föreskrevs bland annat att besiktningsmannens skadeståndsskyldighet var begränsad till ett belopp motsvarande skillnaden mellan fastighetens värde vid överlåtelse tillfället med respektive utan fel i besiktningsutlåtandet och att skadeståndsskyldigheten inte i något fall översteg 15 prisbasbelopp enligt lagen om allmän försäkring vid den tidpunkt då avtal om överlåtelsebesiktning träffades (vilket motsvarade drygt 600 000 kr). En bestämmelse med motsvarande begränsningar återfanns i de allmänna villkor som gällde i avtalsrelationen mellan IBAB och säljaren.⁹⁸

De allmänna villkoren hade författats av Svenska Byggingenjörers Riksförbund (SBR). Avsikten med villkoren sades vara att generera en konsumentinriktad besiktningstyp, överlåtelsebesiktning, under hänsynstagande till byggbranschens intressen. Vidare erbjöd SBR sina medlemmar ett branschförsäkringsskydd som var anslutet till ansvarsbegränsningen och fordrade att en sådan begränsning hade avtalats.⁹⁹

---

⁹⁶ Se domen, s. 3 f.

⁹⁷ Se domen, s. 4 f.

⁹⁸ Se domen, s. 5 f.

⁹⁹ Se domen, s. 6.

5.3.2 Parternas talan och målets gång

På grund av flera fel i byggnaden riktade köparna skadeståndsanspråk mot IBAB på lite mer än 1,9 miljoner kr med anledning av att besiktningsmannen hade agerat vårdslöst vid sin besiktning. Köparna hävdade även att ansvarsbegränsningen inte var gällande eftersom vårdslösheten var grov. Vidare gjorde köparna gällande att för det fall vårdslösheten inte skulle anses vara grov skulle skadeståndsansvaret med hänsyn till de förevarande omständigheterna ändå inte vara beloppsbegränsat. IBAB hävdade att det inte fanns någon grund för att åsidosätta eller jämka ansvarsbegränsningen.¹⁰⁰

Tingsrätten bedömde att besiktningsmannen hade varit grovt vårdslös och att ansvarsbegränsningen följaktligen enligt allmänna rättsprinciper skulle åsidosättas. Hovrätten fann att besiktningsmannens vårdslöshet inte var så grov att den kunde grunda ett åsidosättande av ansvarsbegränsningen samt ansåg inte heller att 36 § AvtL var tillämplig på bestämmelsen. Frågan i HD var således i vilken utsträckning ansvarsbegränsningen till 15 prisbasbelopp i avtalet mellan köparna och IBAB var gällande. Även graden av vårdslöshet var öppen för prövning.¹⁰¹

5.3.3 HD:s domskäl

5.3.3.1 *Frågan om skälighetsprövning av en ansvarsbegränsning vid överlåtelsebesiktning för köpare*

I domskälen konstaterade HD följande beträffande skälighetsprövningen av en ansvarsbegränsning vid överlåtelsebesiktning för köpare. I avtal om överlåtelsebesiktning medför en ansvarsbegränsning en riskförskjutning i jämförelse med vad som i annat fall skulle ha gällt enligt tillämpliga rättsregler. I situationer där en besiktningsman begränsar sitt ansvar får som utgångspunkt uppdragsgivaren i enlighet med ansvarsbegränsningen stå risken för skada som kan föranledas av att besiktningsmannen är oaktsam. Det är en risk som besiktningsmannen i annat fall själv hade fått stå för. En essentiell och allmän grundval för prövningen av huruvida en ansvarsbegränsning är oskälig enligt 36 § AvtL om den ger uttryck för en rimlig eller skälig riskfördelning i avtalsförhållandet. Svaret på det bottnar framför allt i vilka skyddsbehov som framträder.¹⁰²

HD inledde med att behandla skyddsbehovet för köparen och betonade följande. Bostadsköp är ofta en omfattande affär för den enskilde och fel i den köpta fastigheten som säljaren inte ansvarar för kan förändra köparens boendekostnader och ekonomiska läge drastiskt. Det ligger till grund för köparens

---

¹⁰⁰ Se domen, s. 6.

¹⁰¹ Se domen, s. 6 f.

¹⁰² Se domen, s. 15 f.

behov av att anlita en sakkunnig för att utföra en besiktning i de fall köparen inte själv har den nödvändiga kunskapen för att bedöma fastighetens skick. Besiktningsmannens bedömningar vid en besiktning inför ett förestående köp blir därmed av avgörande betydelse för köparen. Det blir ett essentiellt underlag för att förtydliga ansvarsfördelningen mellan säljare och köpare för det som framgår av besiktningsutlåtandet och för att köparen ska kunna fatta ett informerat och rationellt beslut i en omfattande affär med hänsyn till förevarande risker för avvikelser. Det är viktigt från både den enskildes och det allmännas perspektiv att det beslutsunderlag som besiktningsmannen levererar håller hög kvalitet samt är informativt.¹⁰³

Därefter övergick HD till besiktningsmannens befogade intressen, vilka intar en motsatt position i förhållande till en köpares skyddsbehov och det allmänna intresset av att en bostadsköpare ska vara informerad till fullo. Domstolen konstaterade att en besiktningsman kan ha ett beaktansvärt behov av att inte hamna i tvister om mindre belopp. Köpare inklusive konsumenter bör således, enligt HD, i allmänhet kunna godta en ansvarsbegränsning som utesluter rätt till skadestånd när skadan understiger en skälig tröskel. Följaktligen bör det enligt domstolen krävas mycket särskilda omständigheter för att en ansvarsbegränsning som skonar besiktningsmannen från ansvar för smärre skador ska kunna jämkas.¹⁰⁴

Dock framhöll HD att bedömningen blir en annan i situationer där ett förbiseende eller misstag orsakar att ett mer betydande fel i fastigheten inte upptäcks, av följande skäl. Förvisso har en besiktningsman en befogad önskan om att skydda sig mot risken för att små misstag får omfattande konsekvenser, en risk som inte sällan blir närmast ofrånkomlig när verksamheten är omfattande. Samtidigt har en bostadsköpare ett skyddsvärt intresse av att skydda sin ekonomi från ett oförutsett och till följd av felet kanske övermäktigt dyrt fastighetsköp. Frågan om vad som är skäligt eller oskäligt i en sådan situation ska enligt HD göras med hjälp av en helhetsbedömning där samtliga omständigheter i det enskilda fallet beaktas. Dock återstår enligt domstolen utgångspunkten att avtalet ska hållas om inte motiveringen för det motsatta är stark nog.¹⁰⁵

Beträffande helhetsvärderingen angav HD följande. Arten och graden av den vårdslöshet som har utlöst besiktningsmannens skadeståndsansvar är av stor betydelse. Ju mer klandervärd besiktningsmannen har varit desto mer anledning att jämka. Det beror inte minst på att besiktningsmannen kan påverka risken för att skada uppkommer, genom måttet av omsorg med vilket han utför sitt uppdrag. Vidare är det av betydelse i vilken mån avtalsparterna har haft möjlighet att skydda sig genom försäkring. Härvid betonas att det i situationer där en besiktningsman, men inte dennes uppdragsgivare, haft

---

¹⁰³ Se domen, s. 16.

¹⁰⁴ Se domen, s. 16 f.

¹⁰⁵ Se domen, s. 17, särskilt p. 40.

möjlighet att skaffa sig ett adekvat försäkringsskydd till en rimlig kostnad finns övervägande skäl för jämkning. Om däremot ingen av avtalsparterna har tillgång till försäkringsskydd kan det i konsumentrelationer finnas skäl att beakta att en professionell besiktningsman i allmänhet har lättare att bära de ekonomiska följderna av sin vårdslöshet än vad den som anlitar honom i och för ett köp av en fastighet för eget boende har. Dessutom betonas att en besiktningsman ibland kan förtydliga innebörden av den riskfördelning som följer av en ansvarsbegränsning. Det kan exempelvis ta sig uttryck i form av preciseringar av besiktningsmannens skyldigheter enligt avtalet eller av de förutsättningar och begränsningar som gäller för besiktningsmannens prestationer. Sådana förtydliganden talar emot jämkning i situationer där uppdragsgivarens skada kan hänföras till en risk som besiktningsmannen specifikt uppmärksammat uppdragsgivaren på. Underlåtelse att göra det talar därmed för jämkning. Därtill kan även helt andra omständigheter vara av vikt i frågan om jämkning ska ske eller inte. Det beror på att det inom 36 § AvtL inte finns några inskränkningar av vilka förhållanden som kan få betydelse för prövningen.¹⁰⁶

5.3.3.2 Frågan om ansvarsbegränsningen i fallet var oskälig

HD övergick därefter till frågan om den aktuella ansvarsbegränsningen i fallet var oskälig. Först betraktade HD ansvarsbegränsningen i sig och konstaterade följande. Enligt AVLK erfordras att ett villkor med hänsyn till pris och övriga omständigheter är oskäligt mot konsumenten för att det ska kunna förbjudas för framtiden. I en bilaga till Rådets direktiv om oskäliga villkor i konsumentavtal finns en vägledande lista på villkor som kan vara oskäliga. Ett sådant villkor är att näringsidkaren otillbörligt utesluter eller begränsar konsumentens lagliga rättigheter gentemot näringsidkaren i händelse av att näringsidkaren bryter helt eller delvis mot någon avtalsförpliktelse (se artikel 3.3 i direktivet och punkt 1.b i bilagan). Om en näringsidkare begränsar sitt ansvar i en sådan utsträckning att en konsumentens principiella rätt till påföljd blir till en formalitet utan praktiskt värde måste villkoret enligt HD, på det sätt som avses med exemplet i bilagan, anses vara i sig oskäligt. I det förevarande fallet var besiktningsmannen enligt avtalet skyldig att ersätta skada som han har orsakat genom vårdslöshet eller försummelse vid utförandet av en besiktning av en villafastighet. Det ansvaret var dock begränsat till 15 prisbasbelopp. Enligt HD var uppdragsgivarens rätt till påföljd enligt den regleringen allt annat än en formalitet utan praktiskt värde. Vidare framhölls att ansvarsbegränsningen inte heller på någon annan grund kunde anses oskälig i sig.¹⁰⁷

Efter det behandlade HD frågan om den aktuella ansvarsbegränsningen i fallet kunde anses oskälig vid en helhetsbedömning. Där konstaterade HD följande. I det förevarande fallet fanns flertalet omständigheter som talade för

---

¹⁰⁶ Se domen, s. 17 f., särskilt p. 41–44.

¹⁰⁷ Se domen, s. 19, särskilt p. 45–47.

att ansvarsbegränsningen inte borde accepteras. Enligt utredningen hade besiktningsmannen förbisett åtskilliga och allvarliga fel trots att flera av dessa var tämligen enkla att upptäcka för en besiktningsman. Fastän vårdslösheten inte i sig var tillräckligt allvarlig för att ansvarsbegränsningen ska åsidosättas eller jämkas, handlade det inte enbart om några få misstag som precis når över tröskeln för vad som anses vårdslöst. Hovrätten hade funnit att kostnaden för åtgärdande av felen uppgick till 1,8 miljoner kr. Således medförde enligt HD en tillämpning av ansvarsbegränsningen en risköverföring från IBAB till köparna motsvarande omkring 1,2 miljoner kr. Med avseende på att köpeskillingen uppgick till omkring 9 miljoner kr medförde den riskfördelningen en beaktansvärd fördyring av köparnas boendekostnad. Om köparna hade fått ett korrekt besiktningsutlåtande hade de fått möjlighet att ingå en informerad förhandling med säljaren avseende de fel och risker som borde ha redovisats i utlåtandet. Det hade inte heller framkommit i målet att köparna kunde skydda sig mot risken för en sådan fördyring på något annat vis än genom en besiktningsman.¹⁰⁸

Däremot fanns det även omständigheter som talade för att den ifrågavarande ansvarsbegränsningen borde godtas, vilka enligt HD var följande. Den aktuella besiktningen genomfördes inte för köparna utan för säljaren på dennes beställning. En sådan besiktning inriktas inte på den typiska köparrisken utan på säljarens situation. Dessutom är det inte enbart syftet som är annorlunda, utan ett utlåtande över en besiktning för säljaren kan även influeras av vad som ägt rum mellan denne och besiktningsmannen i samband med besiktningen eller annars. I det aktuella fallet var både en representant för säljaren och den som hade gjort slutbesiktningen av entreprenaden (när byggnaden uppfördes lite mer än två år tidigare) på plats vid besiktningen. Sådana omständigheter kan inverka på såväl besiktningens utförande som utlåtandets innehåll men även på hur man bör se på graden av vårdslöshet, om besiktningsmannen får anses ha varit vårdslös vid sin besiktning eller vid författandet av besiktningsutlåtandet.¹⁰⁹

Därefter anförde HD följande. Enligt avtalet mellan IBAB och köparna hade köparna rätt till ersättning för skada som de lidit på grund av fel eller risker som besiktningsmannen genom vårdslöshet försummat att påpeka i det övertagna besiktningsutlåtandet. Dock innebär det inte att köparna hade skäl att känna samma tillit till det övertagna utlåtandet som till ett utlåtande efter en besiktning utförd av en av dem själva anlitad besiktningsman. Med anledning av att köparna nöjde sig med att ta över en av säljaren beställd och i dennes intresse utförd överlåtelsebesiktning i stället för att anlita en egen besiktningsman, hade köparna inte gjort vad de hade kunnat för att undvika eller minska den köparrisk som följer med riskfördelningen enligt 4 kap. 19 § JB. Därtill måste den kritik som kunde riktas mot besiktningsmannen bedömas i ljuset av att uppdragsgivaren vid besiktningen var säljaren, som fick antas ha haft

---

¹⁰⁸ Se domen, s. 19 f., särskilt p. 48.

¹⁰⁹ Se domen, s. 20, särskilt p. 49.

en helt annan och bättre kunskap om fastigheten än köparna och som dessutom tillsammans med slutbesiktningsmannen varit på plats vid besiktningen. Sammantaget framhöll HD att det inte heller vid en helhetsbedömning enligt 36 § AvtL fanns tillräckliga skäl för att jämka ansvarsbegränsningen. Avslutningsvis konstaterade HD att det inte fanns tillräckliga skäl för att jämningsvis bestämma IBAB:s ansvar till ett högre belopp än vad som följde av den aktuella ansvarsbegränsningen. Ansvarsbegränsningen i parternas avtal till 15 prisbasbelopp ansågs därmed vara verksam.¹¹⁰

5.3.4 Diskussion i doktrinen

I domen fastställde HD således att frågan om tillåtligheten av omfattande ansvarsbegränsningar inte bör dras mellan friskrivning för grov respektive vanlig vårdslöshet utan på grundval av en nyanserad helhetsbedömning med utgångspunkt i generalklausulen mot oskäligen avtalsvillkor i 36 § AvtL. Bernitz framhåller att det därmed, som en följd av domen, inte längre lär vara möjligt att dra en skarp gräns mellan friskrivning från grov vårdslöshet och vanlig vårdslöshet på samma tydliga sätt som tidigare. Dock betonar han att rättsordningen även fortsättningsvis bör tillämpa viss restriktivitet i situationer där en avtalspart har friskrivit sig från egen grov vårdslöshet, vilka enligt honom många gånger inbegriper ett avsiktligt och avsevärt risktagande. Bernitz anför att öppen kontroll således numera bör utgöra det huvudsakliga alternativet, både i kommersiella avtal och konsumentavtal. Däremot tillägger författaren att det inte helt står i överensstämmelse med unionsrätten, som innehåller en regel av innebörden att det inte är möjligt att jämka oskäligen standardvillkor i konsumentavtal. Om de bedöms som oskäligen ska de i stället åsidosättas helt och hållet.¹¹¹

Jori Munukka har publicerat en artikel där han också diskuterar domen med särskilt fokus på HD:s principuttalande om att godtagbarheten av en ansvarsbegränsning numera i princip bör bedömas enligt 36 § AvtL. Författaren anför att grövre vårdslöshet vid en jämningsprövning alltjämt kan utgöra en grund för att åsidosätta ansvarsbegränsningen, men att det inte är givet att en helhetsbedömning ska medföra någon jämkning över huvud taget. I situationer där det framgår av avtalet att ansvarsbegränsningen inte ska gälla vid uppsåt eller grov vårdslöshet så gäller det, dock kan jämkning dessutom ske fastän uppsåt eller grov vårdslöshet inte föreligger. Munukka framhåller att HD:s principuttalande får uppfattas som ett normativt uttryck, vilket avser grunda en förändring. Han menar att normen troligtvis kommer att anses ha sin kärna i det som enligt honom ligger närmast *ratio decidendi*, det vill säga ansvarsbegränsningars verkan vid grov vårdslöshet. Dock betonar författaren att det är tämligen oklart huruvida uppsåtliga avtalsbrott ska behandlas på samma sätt med anledning av att domen inte ger tillräcklig ledning i detta avseende.

---

¹¹⁰ Se domen, s. 20 f., särskilt p. 50–53.

¹¹¹ Se Bernitz, s. 116 ff., 193 och 208.

Han anför att HD:s tidigare rättspraxis talar starkt mot att uppsåtliga avtalsbrott inte ska anses vara ensamt tillräckliga för att åsidosätta ansvarsbegränsningar. Därtill framhåller han att det återstår att se om övriga övervakningsinstrument, såsom en förhöjd avtalströskel vid införlivandeprövningen eller en restriktiv tolkning av friskrivningar och ansvarsbegränsningar, kommer att överskuggas av rättsfallet.¹¹²

Även Niklas Arvidsson har behandlat domen och betonar att den är intressant utifrån flera olika perspektiv. Den mest betydelsefulla enligt honom är just att HD genom avgörandet upphäver den allmänna ogiltighetsprincipen rörande ansvarsbegränsningar innebärande att det inte är möjligt att genom avtal begränsa skadeståndsskyldigheten för skador som orsakats uppsåtligen eller av grov vårdslöshet. Författaren refererar dessutom uttryckligen till skiljenämndens uppfattning i 2010 års skiljedom genom att konstatera att HD:s ställningstagande är förenligt därmed. Arvidsson riktar även visst fokus mot de rättspolitiska skäl som HD tog upp som grund för sin ståndpunkt, framför allt den flexibilitet som prövningar enligt 36 § AvtL möjliggör. Författaren anför att flexibilitet har ett pris i form av otillfredsställande förutsägbarhet. Visserligen medger han att ogiltighetsprincipen också var rättsosäker till viss del på grund av dess oklara och kontextuellt varierande begrepp om grov vårdslöshet. Däremot anför Arvidsson att skillnaden i förhållande till möjligheterna att förutse utfallet av en skälighetsprövning enligt 36 § AvtL är betydande. Det åskådliggörs enligt honom i det aktuella fallet i form av att slutsatsen blev att ansvarsbegränsningen inte var oskälig fastän skadan hade orsakats genom beaktansvärd (kanske grov, tillägger han) vårdslöshet.

Arvidsson ifrågasätter därefter om flexibiliteten är värd sitt pris. Han framhåller att svaret på det utifrån ett konsekventialistiskt perspektiv är beroende av en jämförande utvärdering av rättslägets konsekvenser före respektive efter förändringen. Enligt författaren är den stora skillnaden att domstolar och skiljenämnder numera i princip kan upprätthålla ansvarsbegränsningar i situationer där skada orsakats genom uppsåt eller grov vårdslöshet och att det kan vara fördelaktigt exempelvis i fall där det bakomliggande avtalsbrottet föranlett väldigt stora skador. Däremot ger det enligt honom upphov till osäkerhet beträffande i vilken mån sådana ansvarsbegränsningar kommer att upprätthållas. Dessutom tillägger Arvidsson att den erhållna flexibiliteten är villkorad av att ansvarsbegränsningarna inte faller under tvingande skadeståndsregler. Författaren förklarar avslutningsvis att han anser att domstolen även borde ha bevarat ogiltighetsprincipen som en huvudregel för att därefter skapa undantagsregler för typsituationer, i vilka ogiltighet med anledning av dess konsekvenser inte är önskvärd. Enligt honom skulle det ha varit att föredra med hänsyn till de värden som har ett instrumentellt samband med förutsägbarheten inom rätten.¹¹³

---

¹¹² Se Munukka, s. 401 f.

¹¹³ Se Arvidsson, s. 71 f. och 83 f.

5.3.5 Sammanfattande analys

Domen är onekligen väldigt intressant för rättsutvecklingen. HD uttalar sig i domen uttryckligen för en öppen rättslig kontroll av ansvarsbegränsningar med hjälp av 36 § AvtL. Denna ståndpunkt bör medföra att öppen kontroll hädanefter är det huvudsakliga alternativet. Skiljenämnden i 2010 års skiljedom landade i samma slutsats och det blev, genom 2017 års dom, allmängiltigt i och med HD:s prejudicerande roll. Mot bakgrund av HD:s resonemang såväl som den diskussion som förts i doktrin har det därmed klarlagts att rättsutvecklingen beträffande kontrollen av ansvarsbegränsningar har varit påtaglig. Numera är det centrala således inte längre att besvara frågan om det vaga begreppet grov vårdslöshet är för handen, utan i stället ska en helhetsbedömning med utgångspunkt i 36 § AvtL göras. Den rättsosäkerhet som kan anses präglade den tidigare ordningen med fokus på huruvida grov vårdslöshet föreligger, innebärande att begreppet inte har någon entydig definition, kan därmed tyckas försvinna.

Enligt HD var det främsta skälet till nyordningen, innebärande en prövning enligt 36 § AvtL, att det ska möjliggöra en mer flexibel tillämpning anpassad efter förhållandena i varje enskilt fall. Å ena sidan förefaller det rimligt med hänsyn till hur generalklausulen är formulerad, nämligen att en helhetsbedömning ska ske. Å andra sidan uppstår frågan om en annan slags rättsosäkerhet aktualiseras, vilket bland annat Arvidsson menar. En bedömning enligt 36 § AvtL är visserligen flexibel och nyanserad i den bemärkelsen att samtliga omständigheter i det enskilda fallet kan beaktas. Dock medför just det på samma gång att även generalklausulen präglas av en viss oförutsebarhet. Bristen på förutsebarhet har sin grund i att utfallet av en prövning enligt 36 § AvtL är kontextuell. Frågan uppstår därmed om en viss rättsosäkerhet enbart har ersatts med en annan. Min mening är att det troligen inte är så illa. Även om en bedömning enligt 36 § AvtL är svår att förutse menar jag att det förefaller vara mer rättssäkert att beakta samtliga omständigheter i varje enskilt fall än att prövningarna varje gång ska stå och falla med frågan om definitionen av ett begrepp. Det ska bli intressant att följa rättsutvecklingen och diskussionen inom området i detta avseende.

6 Särskilt om NJA 2022 s. 354

6.1 Inledning

Detta kapitel utgör den andra halvan av uppsatsens praxisgenomgång. Här behandlas det senaste avgörandet från HD beträffande ansvarsbegränsningar, vilket meddelades 2022. Det är med anledning av att rättsfallet är så fåsamt som det ägnas särskild uppmärksamhet i uppsatsen och upptar ett helt eget kapitel. Strukturen är i sin helhet likadan som i föregående kapitelns rättsfalls- genomgång. I denna dom finns dock även en intressant skiljaktig mening av två av justitieråden och därför riktas viss uppmärksamhet även mot denna. Detta kapitel centrerar kring uppsatsens tredje frågeställning, vilken avser huruvida HD genom 2022 års fall har förändrat rättsläget och, om det besvaras jakande, på vilket sätt.

6.2 Bakgrund

Den 11 maj 2022 meddelade HD dom i ett mål som kommit att kallas ”Skatterådgivarens ansvarsbegränsning”. Bakgrunden till tvisten var följande. Hemåt Fastigheter AB (Hemåt) är moderbolag i en koncern som äger en mängd fastigheter i Kalix och Boden. Hemåt i Boden är en bostadsrättsförening som äger fastigheten BT 10. Föreningens medlemmar består av bolag i koncernen, således har Hemåt ett bestämmande inflytande över föreningen.¹¹⁴

Med anledning av att Hemåt avsåg att renodla sin rättsliga struktur tog de kontakt med företaget som skötte koncernens revision, nämligen Öhrlings PricewaterhouseCoopers AB (PwC). Av Hemåt fick PwC i uppdrag att undersöka förutsättningarna för en underprisöverlåtelse av bostadsrättsföreningens fastighet till ett av aktiebolagen i koncernen. PwC skulle enligt uppdraget värdera huruvida villkoren för en underprisöverlåtelse var uppfyllda samt om en sådan kunde realiserats utan några ofördelaktiga följder, i synnerhet utifrån ett skattemässigt perspektiv.¹¹⁵

En av medarbetarna på PwC:s skatteavdelning utförde uppdraget, vilket ledde till en promemoria där avvägningen resulterade i att villkoren för en underprisöverlåtelse var uppfyllda. Dock angavs där även att den utgående lagfartsavgiften kunde bli föremål för uppskov under förutsättning att det råder ett koncernförhållande mellan bolaget som förvärvar fastigheten och Brf Hemåt i Boden. I enlighet med bedömningen och därmed anknuten

---

¹¹⁴ Se domen, s. 3.

¹¹⁵ Se domen, s. 3.

diskussion sålde bostadsrättsföreningen sin fastighet till ett bolag i koncernen, Hemåt Boden Två AB.¹¹⁶

Efter förvärvet ansökte Hemåt Boden Två om uppskov med betalning av stämpelskatten. De anförde att bolaget och bostadsrättsföreningen ingick i samma koncern, vilket innebar att villkoren för att medge uppskov med stämpelskatt var uppfyllda. Dock bedömde Lantmäteriet att villkoren för att bevilja uppskov inte var uppfyllda. Skälet till det var att fastigheten hade överlåtits av en bostadsrättsförening, vilken inte kan ingå i en koncern i den mening som avses i uppskovsregleringen i 32 § a lagen (1984:404) om stämpelskatt vid inskrivningsmyndigheter.¹¹⁷

6.3 Parternas talan och målets gång

Lantmäteriets beslut överklagades till tingsrätten, som avslog överklagandet framför allt med stöd av specifika uttalanden i förarbetena till bostadsrättslagen. Hovrätten meddelade i sin tur inte prövningstillstånd. Hemåt riktade då skadeståndsanspråk mot PwC motsvarande den stämpelskatt som hade betalats på grund av överlåtelsen, vilken uppgick till drygt 1,5 miljoner kr. Hemåt åberopade huvudsakligen att PwC hade lämnat rådgivning av innebörd att en överlåtelse av fastigheten kunde ske utan att Hemåt Boden Två skulle orsakas någon skattemässig kostnad. Den rådgivningen var därför felaktig och vårdslös enligt Hemåt. Ifall Hemåt hade fått korrekt rådgivning skulle enligt dem överlåtelsen aldrig ha genomförts och någon skattemässig utgift inte heller ha uppkommit. Hemåt Boden Två överlät sin fordran på skadestånd till Hemåt.¹¹⁸

PwC genmälde att rådgivningen varken var felaktig eller vårdslös samt att Hemåt Boden Två inte drabbades av någon skada på grund av förvärvet av fastigheten. De framhöll även att skadan åtminstone inte uppgick till det yrkade beloppet. Dessutom anförde PwC att deras ansvar var begränsat genom avtal till ett belopp som motsvarade tio gånger det prisbasbelopp som gällde vid tidpunkten för rådgivningen. Stödet för det återfanns enligt PwC i en ansvarsbegränsning i FAR:s allmänna villkor om rådgivningstjänster, vilka utgjorde en del av uppdragsavtalet. Hemåt motsatte sig att FAR:s allmänna villkor skulle vara en del av parternas avtal. Vidare anförde de att ansvarsbegränsningen åtminstone inte kunde göras gällande med anledning av att rådgivningen var grovt vårdslös och begränsningen därför under alla omständigheter skulle åsidosättas genom en tillämpning av 36 § AvtL.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Se domen, s. 3 f.

¹¹⁷ Se domen, s. 4.

¹¹⁸ Se domen, s. 4.

¹¹⁹ Se domen, s. 4 f.

Tingsrätten ogillade käromålet med motiveringen att rådgivningen avseende möjligheten till uppskov med stämpelskatten inte kunde anses oaktsam med hänsyn till det rådande rättsläget. Hovrätten ansåg inte att Hemåt hade visat att Hemåt Boden Två lidit någon skada med anledning av att de tillfördes en tillgång och det, trots utgående stämpelskatt, inte var bevisat att köpet av fastigheten sammantaget innebar att bolagets tillgångar minskade i värde. Därmed avslogs Hemåts överklagande även av hovrätten. Frågorna i HD var huruvida rådgivningen hade varit oaktsam, hur skadan skulle bedömas samt, den för uppsatsen relevanta frågan, om det fanns förutsättningar för att tillämpa 36 § AvtL på en avtalad ansvarsbegränsning.¹²⁰

6.4 Domskal

6.4.1 Frågan om ansvarsbegränsningens giltighet

Inledningsvis behandlade HD frågorna om skadestandsgrundande rådgivning, rättsläget beträffande uppskov med stämpelskatt samt skadebedömningen. Därvid konstaterade HD följande. PwC hade underlåtit att ge Hemåt den information om rättsläget och om hur detta hade bedömts i praxis som Hemåt hade skäl att räkna med. Det innebar att PwC hade agerat oaktsamt. På grund av det kom Hemåt att lida skada motsvarande utgiften för stämpelskatten, vilken uppgick till lite mer än 1,5 miljoner kr.¹²¹

Därefter övergick HD till den för uppsatsen relevanta frågeställningen, nämligen huruvida ansvarsbegränsningen skulle anses verksam, och anförde följande. Av det uppdragsbrev som grundade parternas avtal framgick att FAR:s allmänna villkor om rådgivningstjänster skulle gälla för den rådgivning som Hemåt beställde av PwC. Förvisso fanns de allmänna villkoren inte tillgängliga när Hemåt accepterade uppdragsbrevet, dock visade det sig att PwC hade varit redo att tillhandahålla villkoren om de begärdes. Av utredningen framgick dessutom att Hemåts företrädare läste hänvisningen till de allmänna villkoren och beslutade att inte gå vidare och fördjupa sig i dessa villkor eftersom han förutsatte att de var acceptabla. Med anledning av det stod det klart att de allmänna villkoren, som i allmänhet inte verkade osedvanliga för området, ingick som en del av uppdragsavtalet.¹²²

I de allmänna villkoren fanns även ansvarsbegränsningen, vilken begränsade uppdragstagarens ansvar till det högsta av antingen två gånger betalat arvode för uppdraget eller tio gånger det prisbasbelopp som gällde enligt SFB när uppdragsavtalet träffades. Vidare föreskrevs att ansvarsbegränsningen inte skulle gälla i situationer där det visas att uppdragstagaren förorsakat skadan

---

¹²⁰ Se domen, s. 3 och 5.

¹²¹ Se domen, s. 5 ff.

¹²² Se domen, s. 9.

genom uppsåt eller grov vårdslöshet. HD konstaterade härvid att den vårdslöshet som kunde läggas PwC till last inte kunde finnas grov.¹²³

6.4.2 Frågan om jämkning av ansvarsbegränsningen

HD övergick därefter till att behandla frågan om 36 § AvtL utgjorde ett hinder för att ge ansvarsbegränsningen full verkan i fallet, och anförde följande. 36 § AvtL fordrar att det görs en helhetsbedömning av den ifrågavarande situationen. Vidare ska tillämpningen av generalklausulen varje gång göras nyanterat, på sakliga grunder och med viss restriktivitet. Dessutom bör det vid tillämpningen tas i beaktande att 36 § AvtL företrädesvis inriktar sig på konsumentförhållanden. Principen om avtalsfrihet bör vidare tillmätas särskild betydelse inom den kommersiella avtalsrätten. Med anledning av det bör det rent generellt erfordras avsevärt mer för att ett avtalsvillkor ska anses som oskäligt i ett kommersiellt förhållande, åtminstone i avtalsrelationer där parterna är jämnstarka.¹²⁴

HD utvecklade utgångspunkterna enligt följande. Bedömningen av en ansvarsbegränsnings oskälighet enligt 36 § AvtL inriktar sig egentligen på frågan om begränsningen, med samtliga omständigheter i beaktande, innebär en orimlig riskavvägning mellan avtalsparterna. Därvid hänvisades till betänkandet såväl som 2017 års fall. I den avvägningen är rådgivarens befogade intresse av att skydda sig mot oaktsamma misstag och förbiseenden av vikt. I det sammanhanget är det relevant att beakta i synnerhet graden av vårdslöshet såväl som vilka möjligheter till försäkringsskydd som parterna har samt hur väsentligt åtagande som har åsidosatts. Ytterligare en faktor som kan inverka är förhållandet mellan ansvarsbegränsningen och den avtalade ersättningen för tjänsten.¹²⁵

Därefter konstaterade HD att den i fallet avtalade ansvarsbegränsningen, vilken tog sikte på flertalet olika typer av uppdrag, inte kunde anses oskälig i sig även om den innebar ett allmängiltigt takbelopp. Dock framhölls att det utslagsgivande vid en prövning enligt 36 § AvtL är huruvida ansvarsbegränsningen får en oskälig effekt i det enskilda fallet. Vidare kunde det enligt HD inte tillmätas någon avsevärd betydelse vid oskälighetsbedömningen att ansvarsbegränsningen fanns i allmänna villkor som hade lagts fram av PwC och inte varit föremål för individuell förhandling.¹²⁶

HD anförde vidare. Av betydelse var att PwC hade åtagit sig ett precist rådgivningsuppdrag på det egna specialområdet. Tyngdpunkten i uppdraget var att förse Hemåt med ett tillfredsställande underlag för en bedömning av huruvida fastighetsöverlåtelsen medförde oförmånliga skattemässiga

---

¹²³ Se domen, s. 9 f.

¹²⁴ Se domen, s. 10, särskilt p. 33.

¹²⁵ Se domen, s. 10 f., särskilt p. 34–35.

¹²⁶ Se domen, s. 11, särskilt p. 36–37.

effekter. Dessutom var det klart förutsebart för PwC vilken skada som ett ofullständigt råd i detta hänseende riskerade att orsaka, i form av en utgift för stämpelskatten. Vidare kunde PwC rimligtvis ha försäkrat sig mot risken för att oriktig eller otillräcklig rådgivning skulle orsaka skada. Av särskild vikt var även att en ansvarsbegränsning på tio prisbasbelopp, ungefär 450 000 kr vid den aktuella tidpunkten, framstod som låg i förhållande till hela uppdragets art och omfattning. Därvid innefattades också den överskådliga ekonomiska risk som stod på spel. Även i förhållande till det arvode som PwC tog för rådgivningen, vilket var lite mer än 100 000 kr, framstod begränsningen som låg.¹²⁷

Därefter konstaterade HD att graden av vårdslöshet på skadevållarens sida utgör en essentiell del i bedömningen av huruvida en ansvarsbegränsning ska jämkas och förklarade vidare. I rådgivningsverksamhet är det inte möjligt att till fullo avhålla sig från att det vid något tillfälle uppstår skada som är förknippad med en eller flera försummelser eller med annan vårdslöshet av mindre kvalificerat slag. Det ter sig därmed i allmänhet som befogat att en uppdragstagare med hjälp av ansvarsbegränsningar kan ta skydd mot att den typen av skador resulterar i långtgående skadeståndsskyldighet.¹²⁸

Mot bakgrund av den samlade bedömningen av omständigheterna fann HD att det i fallet, särskilt mot bakgrund av att den vårdslöshet som hade förekommit på PwC:s sida var tämligen begränsad, saknades skäl att jämka ansvarsbegränsningen. Slutsatsen blev således att PwC:s skadeståndsskyldighet skulle begränsas till det belopp som följde av den avtalade ansvarsbegränsningen, nämligen 444 000 kr.¹²⁹

6.4.3 Den skiljaktiga meningen

Domslutet i målet var inte enhälligt bland justitieråden. Två av dem var skiljaktiga och ansåg att Hemåts överklagande skulle vinna bifall. Det var i synnerhet beträffande frågorna om hur klandervärd PwC:s oaktsamhet hade varit och förutsättningarna för en tillämpning av 36 § AvtL som de skiljaktiga landade i en annan slutsats än övriga justitieråd. Visserligen bedömde de, i enlighet med majoriteten, att PwC:s oaktsamhet inte kunde anses vara grov. Dock framhöll de att PwC:s underlåtenhet i alla fall med nödvändighet skulle klassificeras som ”klart klandervärd” och att det handlade om en ”icke obetydlig oaktsamhet”. Enligt minoriteten ska dessa omständigheter tillmätas tämligen stor betydelse vid bedömningen av huruvida en ansvarsbegränsning är oskälig.¹³⁰

---

¹²⁷ Se domen, s. 11, särskilt p. 38.

¹²⁸ Se domen, s. 11 f., särskilt p. 39.

¹²⁹ Se domen, s. 12, särskilt p. 40–41.

¹³⁰ Se domen, s. 13 och 16.

Vidare framhöll minoriteten att en ansvarsbegränsning för vårdslöshet i detta fall inte kan anses sakligt berättigad med hänsyn till svårigheterna att bilda sig en uppfattning om konsekvenserna av ett misstag av det aktuella slaget. I stället menade de att det var förutsebart för PwC vilken skada som ett bristfälligt råd innebar en risk för, i form av viss utgift för stämpelskatten. Hemåt hade enligt minoriteten skäl att räkna med att PwC utförde sitt uppdrag med omsorg, dessutom fanns det inte någon möjlighet att formulera uppdraget på något annat sätt eller att försäkra sig mot risken för ett bristfälligt råd. Emellertid kunde PwC skäligen ha försäkrat sig mot risken för skada på grund av vårdslösa råd.¹³¹

Ytterligare en omständighet som minoriteten tillmätte betydelse, till skillnad från majoriteten, var den att ansvarsbegränsningen ingick i allmänna villkor som var framtagna av PwC och inte hade varit föremål för någon diskussion eftersom Hemåt hade haft ett långvarigt samarbete med PwC och förlitade sig på att de fick rimliga villkor. Minoriteten framhöll att det var förståeligt att Hemåt inte satte sig djupare in i ansvarsbegränsningen och dess konsekvenser i fallet. Vidare ansåg minoriteten att en friskrivning på tio prisbasbelopp (cirka 450 000 kr) framstod som beaktansvärt obalanserad i proportion till uppdraget och arvodet som PwC erhöll (lite mer än 100 000 kr).¹³²

Sammantaget bedömde minoriteten att det vore oskäligt om ansvarsbegränsningen skulle underminera PwC:s ansvar för den skada som de genom vårdslöshet hade orsakat Hemåt. Deras slutsats blev således att 36 § AvtL skulle bryta igenom ansvarsbegränsningen och att PwC följaktligen blev fullt skadeståndsskyldig gentemot Hemåt. Minoriteten biföll därmed Hemåts talan om skadestånd.¹³³

6.5 Diskussion i doktrinen

2022 års fall har kommit att bli föremål för diskussion i doktrinen, flertalet författare har publicerat artiklar där de analyserar domen. Andrea Algård och Niklas Arvidsson är två av dessa. När det kommer till ansvarsbegränsningen och jämningsbedömningen betonar författarna att aktsamhetsbedömningen får essentiell betydelse för bedömningen i jämningsfrågan. Enligt dem är det dessutom tydligt att en väsentlig beståndsdel i bedömningen av huruvida en ansvarsbegränsning medför en orimlig riskavvägning och således ter sig oskälig är hur vårdslöst skadevällaren har agerat. Algård och Arvidsson riktar dock även visst fokus åt de två justitieråd som var skiljaktiga i målet. Enligt författarna medför minoritetens synsätt att vårdslöshet som klassificeras någonstans på skalan mellan normal och grov vårdslöshet konstituerar ett tungt vägande skäl för jämkning. De ställer sig dock frågande till vilken betydelse

---

¹³¹ Se domen, s. 17.

¹³² Se domen, s. 17.

¹³³ Se domen, s. 18.

detta ”mellansteg” av vårdslöshet kan komma att få framöver. Avgörandet väcker enligt dem även frågor avseende hur pass långtgående avtalsfrihet som kan tillåtas i kommersiella avtalsrelationer. Algård och Arvidsson konstaterar avslutningsvis att tiden får utvisa om 2022 års fall utgör inledningen av en förändring beträffande synen på 36 § AvtL och dess tillämpning i kommersiella avtalsförhållanden.¹³⁴

Boel Flodgren har också ägnat 2022 års fall särskild uppmärksamhet i en ny-publicerad artikel. Författaren framhåller att avgörandet signalerar att det inte finns någon tydlighet avseende hur bedömningen av oaktsamhetskravet i friskrivningsklausuler ska genomföras. Vidare anför Flodgren att minoritetens skiljaktiga mening är särskilt intressant. Författaren framhåller att jämkning av ansvarsbegränsningsklausuler, också i fall där den vårdslöshet som förekommit inte kan anses grov, synes vara en utvidgning av 36 § AvtL och visar på ett skifte i uppfattningen kring skälighet i kommersiella avtalsförhållanden. 2022 års fall ger enligt Flodgren stöd för att förarbetsuttalandena om behovet av restriktivitet har förlorat sin hårda prägel på tillämpligheten av 36 § AvtL i kommersiella avtalsförhållanden mellan jämnstarka parter. Författaren anför även att majoriteten verkar ha varit ”snubblande nära att ta sig över ’jämkningströskeln’ i fallet” och att det ger ytterligare stöd för att möjligheten till jämkning enligt 36 § AvtL är avsevärt större i dagsläget än på 1970-talet.¹³⁵

Eva Lindell-Frantz och Lars Gorton har också publicerat en artikel där de behandlar 2022 års fall, i synnerhet med fokus på 36 § AvtL. De anför att en slutsats med anledning av domen skulle kunna vara att tillämpningen av 36 § AvtL vid avtalsrättsliga tvister i kommersiella avtalsrelationer idag är ”klart etablerad”. Författarna påpekar dock att det inte är något nytt, framför allt mot bakgrund av ett antal tidigare rättsfall som redan angett det såväl som en uppsats skriven av Lindskog. Emellertid kvarstår enligt Gorton och Lindell-Frantz viss osäkerhet eftersom olika domare har olika synsätt beträffande tillämpningen av 36 § AvtL, vilket därmed kan ge upphov till svårigheter för den som skriver avtal. Författarna framhåller även att det möjligtvis stundas en förändring där tillämpningen av 36 § AvtL får företräde framför en mer traditionell avtalstolkning. Vidare anför Gorton och Lindell-Frantz att oaktsamhetsbedömningen tilldelats en ny dimension, i form av en bedömning av huruvida rådgivaren har varit mer eller mindre vårdslös. Författarna konstaterar därmed att en part som söker åstadkomma jämkning av en ansvarsfriskrivning bör betona att skadevållaren agerat mer än ”normalt” oaktsam om än inte grovt vårdslöst. Avslutningsvis framhåller Gorton och Lindell-Frantz att majoriteten såväl som minoriteten förordar en ”förhållandevis sträng” oaktsamhetsbedömning.¹³⁶

---

¹³⁴ Se Algård & Arvidsson, s. 18 ff.

¹³⁵ Se Flodgren.

¹³⁶ Se Gorton & Lindell-Frantz, s. 106 ff.

Även Rolf Johansson¹³⁷ har publicerat en artikel med anledning av 2022 års fall. Där behandlar han i synnerhet frågan om det kan vara oaktsamt att lämna ett materiellt korrekt råd. Trots att fokusområdet i artikeln är oaktsamhetsbedömningen, snarare än ansvarsbegränsningen i sig, gör Johansson ett antal observationer som får relevans i förevarande uppsats. Det handlar om hur oaktsamhetsbedömningen ska göras vid rådgivning, vilket är aktuellt i fråga om ansvarsbegränsningar eftersom de är så frekvent återkommande i just rådgivningsavtal. Johansson framhåller att det är beaktansvärt att ett materiellt sett korrekt uttalande om gällande rätt resulterar i ersättningsskyldighet i situationer där en myndighet tillämpar reglerna fel, men att det av allt att döma är så domen nödgas förstås. Följaktligen finns det enligt författaren en skyldighet för rådgivare att klargöra osäkerheter beträffande inte enbart rättsläget utan även avseende eventuell risk för att en domstol eller myndighet skulle tillämpa en rättsregel felaktigt.¹³⁸

6.6 Sammanfattande analys

2022 års fall är i skrivande stund det senaste avgörandet från HD med fokus på ansvarsbegränsningar. HD bedömde visserligen att PwC skulle betala skadestånd till Hemåt men beloppet inskränktes enligt den avtalade ansvarsbegränsningen, vilken majoriteten ansåg var fullt verksam och inte skulle jämkas. Mot bakgrund av domen är det möjligt att konstatera att oaktsamhetsbedömningen var tungt vägande för slutsatsen i frågan om jämkning. Likaså var graden av oaktsamhet av väsentlig betydelse för frågan. Dessutom var samtliga justitieråd överens om att det i kommersiella avtalsrelationer ska erfordras betydligt mer för att jämkning ska aktualiseras. Det anförda tyder på en utveckling i linje med föregående rättspraxis, i synnerhet de fall som behandlats i denna uppsats, och vad som fastslagits där. Att Algård och Arvidsson i sin artikel ställer frågan om 2022 års fall initierar en förändring beträffande synen på 36 § AvtL och dess tillämpning i kommersiella avtalsförhållanden skulle därför kunna anses besvaras jakande mot bakgrund av inte enbart HD:s överväganden i 2022 års fall utan även redan av domskälen i såväl 2017 års fall som 2010 års skiljedom.

Prejudikatet i målet är solklart, i form av majoritetens mening. Dock är även den skiljaktiga meningen av intresse. Minoriteten anslöt sig visserligen till stora delar av majoritetens domskäl men gjorde en helt annan bedömning med avseende på oaktsamhetsbedömningen och förutsättningarna för en tillämpning av 36 § AvtL på den avtalade ansvarsbegränsningen. De anförde att PwC:s vårdslöshet i fallet kunde klassificeras någonstans på skalan mellan normal och grov vårdslöshet. Det menade de utgjorde ett tungt vägande skäl för jämkning och att 36 § AvtL var tillämplig på den avtalade ansvarsbegränsningen. Även om minoritetens mening inte utgör en del av prejudikatet är det

---

¹³⁷ Advokat vid tidpunkten för författandet av artikeln.

¹³⁸ Se Johansson, R., s. 160 f.

onekligen intressant eftersom det kan sägas ta det relativt nyetablerade synsättet beträffande tillämpningen av 36 § AvtL i kommersiella avtalsrelationer, och i synnerhet ansvarsbegränsningar, till en ny nivå. På denna nivå finns en typ av mellansteg mellan vanlig vårdslöshet och grov vårdslöshet som talar starkt för att rättsordningen ska ingripa, även i kommersiella avtalsförhållanden, med hjälp av jämkning enligt 36 § AvtL. Det ska definitivt bli intressant att följa utvecklingen och se huruvida minoritetens tankegångar i målet kommer att få något fäste och prägla framtidens rättsläge.

7 Avslutande kommentarer

Detta kapitel innehåller avslutande kommentarer i syfte att knyta ihop säcken, med fokus på att sammanfatta det som behandlats såväl som besvara de frågor som ställdes inledningsvis. Med avsikten att göra detta avsnitt så tydligt och pedagogiskt som möjligt behandlas frågeställningarna i samma ordning som de ställdes i inledningen. Till att börja med behandlas därför den första frågan, vilka ursprungliga utgångspunkter som gäller beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden.

Ansvarsbegränsningar är ett vanligt förekommande inslag i avtal, inte minst i kommersiella sådana. Att ta med ansvarsbegränsningar i kommersiella avtal kan vara välmotiverat med hänsyn till många olika anledningar. En anledning skulle kunna vara uppdragstagares befogade intresse av att skydda sig mot konsekvenser av försummelse och misstag som hänger ihop med verksamheten och därpå följande oförutsebart omfattande skadeståndsskyldighet. Det innebär dock inte att ansvarsbegränsningar i alla fall är befogade utan de kan behöva jämkas eller åsidosättas. Rättsordningen erbjuder i själva verket flera olika alternativ för kontroll av ansvarsbegränsningar men det kan konstateras att 36 § AvtL är den främsta av dessa. Redan av förarbetena till AvtL framgår att ansvarsbegränsningar ska kunna angripas med hjälp av generalklausulen och att dessa bedömningar bör vara högst nyanserade. Dock gäller även redan enligt förarbetena att tillämpningen av 36 § AvtL ska ske restriktivt i kommersiella avtalsförhållanden. Doktrinen överensstämmer i stort med detta synsätt. Nästa steg blir således att konstatera huruvida rättspraxis står i överensstämmelse med de ursprungliga utgångspunkter som nyss anförts.

Ansvarsbegränsningar har kommit att bli ett aktuellt ämne i den juridiska debatten och doktrinen. Det har behandlats i flera rättsfall och inom den juridiska doktrinen under den senaste tiden, i synnerhet när det kommer till kommersiella avtalsförhållanden. Uppsatsens andra frågeställning handlar om hur HD:s rättspraxis förhåller sig till de ursprungliga utgångspunkterna beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar i kommersiella avtalsförhållanden. Det har hävdats av många, nästintill som en allmän princip, att ansvarsbegränsningar inte gäller i situationer där den skadevållande har agerat grovt vårdslöst. Innan vi går in specifikt på HD ska något kort sägas om 2010 års skiljedom, som visserligen inte har prejudicerande verkan men ändå kommit att få betydelse för rättsutvecklingen.

Skiljedomen kan sägas ge den första signalen om att 36 § AvtL ska tillämpas i fråga om ansvarsbegränsningar. Nämnden anförde uttryckligen att det var befogat i målet med hänsyn till de förevarande omständigheterna. Därigenom åsidosätts argumentationen kring grov vårdslöshet för att ersättas med ett skälighetsresonemang enligt 36 § AvtL. Motiveringen till det är att grov-

vårdslöshets-regeln är binär på så sätt att man antingen når upp till gränsen för grov vårdslöshet och fullt skadeståndsansvar utlöses, eller att man inte når upp till den gränsen och ansvarsbegränsningen i stället blir gällande och den skadelidande inte får något mer än det. Teorin om att ansvarsbegränsningar ska prövas med utgångspunkt i dikotomin mellan vårdslöshet och grov vårdslöshet var dock obefintlig även i HD:s rättspraxis. Utgångspunkten verkar således ha tappat sitt fäste. I 2017 års fall, ”Den övertagna överlåtelsebesiktningen”, beslutade HD att pröva ansvarsbegränsningen med utgångspunkt i 36 § AvtL i stället för dikotomin mellan vårdslöshet och grov vårdslöshet.

Även om utgångarna i målen blev motsatta, i skiljedomen jämkades ansvarsbegränsningen men i 2017 års fall fick ansvarsbegränsningen full verkan enligt sin ordalydelse, är det möjligt att besvara uppsatsens andra frågeställning mot bakgrund av resonemangen i domskälen. Svaret på huruvida HD:s rättspraxis står i överensstämmelse med de ursprungliga utgångspunkterna bör bli jakande, i synnerhet mot bakgrund av HD:s beslut att pröva ansvarsbegränsningen med utgångspunkt i 36 § AvtL i 2017 års fall. På så sätt blev det tydligt att 36 § AvtL är det främsta verktyget för kontroll av ansvarsbegränsningar, både i kommersiella avtalsrelationer och på konsumentområdet. Det faktum att prövningen även i 2010 års skiljedom skedde med utgångspunkt i 36 § AvtL, vilken sedermera i själva verket tillämpades för att jämka ansvarsbegränsningen, får anses stödja detta ställningstagande ytterligare. De ursprungliga utgångspunkterna kan således sägas kodifieras i rättspraxis.

Uppsatsens tredje och slutliga frågeställning avser huruvida 2022 års rättsfall har förändrat rättsläget, och om den besvaras jakande, på vilket sätt. I 2022 års fall prövade HD den avtalade ansvarsbegränsningen med utgångspunkt i 36 § AvtL och landade i slutsatsen att det saknades skäl att jämka eller åsidosätta den. Svaret på den frågeställningen bör således bli nekande, eftersom det är i linje med tidigare rättspraxis och svaret på uppsatsens andra frågeställning. 2022 års fall skulle således kunna betraktas som en fortsatt kodifiering av utgångspunkterna som gäller beträffande användning och kontroll av ansvarsbegränsningar. Eftersom domen avsåg ett kommersiellt avtal ger det särskilt stark ledning i denna uppsats där fokusområdet är just denna avtals-typ. Vi har således fått ytterligare en bekräftelse på att 36 § AvtL är utgångspunkten för prövning av ansvarsbegränsningar även i kommersiella avtalsförhållanden.

Mot bakgrund av det anförda väcks frågan om den restriktivitet som anbefalls i förarbetena till AvtL beträffande generalklausulen har tappat sitt fäste. Även om det enbart var i ett av de senaste avgörandena som prövningen faktiskt mynnade ut i jämkning kan det inte undgås att 36 § AvtL tillämpades i samtliga av fallen. De fall som inte inbegrep jämkning eller åsidosättande med stöd av generalklausulen kan anses ha en gemensam nämnare i form av att kravet på klandervärt beteende inte uppfylldes. Där handlade det snarare om kriterierna för att jämka eller åsidosätta snarare än restriktivitet eftersom 36 §

AvtL redan låg till grund för prövningen. Således kan den utgångspunkt som innebär en restriktiv tillämpning av 36 § AvtL anses ha tappat sitt fäste.

På så sätt har rättsutvecklingen gått från en rättsosäker gränsdragningsproblematik beträffande när vårdslöshet är grov eller inte till en mer nyanserad helhetsbedömning enligt 36 § AvtL. Emellertid behöver det inte med nödvändighet betyda att rättsosäkerheten minskat. En viss rättsosäkerhet kan fortfarande anses präglade prövningen eftersom bristande förutsebarhet utgör en nackdel betingad med tillämpningen av 36 § AvtL. Eftersom prövningen är så nyanserad och beroende av omständigheterna i det enskilda fallet blir det svårt att upprätthålla någon form av förutsebarhet och det kan ses som rättsosäkert. Frågan man kan ställa sig mot bakgrund av det är således huruvida en prövning med utgångspunkt i 36 § AvtL i dessa fall är värd den oförutsebarhet eller rättsosäkerhet som det kan innebära. Enligt min mening bör svaret på det vara jakande. Fastän jag kan urskilja viss rättsosäkerhet i tillämpningen av 36 § AvtL, i form av bristande förutsebarhet, ser jag den som väsentligt mindre än den rättsosäkerhet som präglar en prövning med utgångspunkt i dikotomin mellan vårdslöshet och grov vårdslöshet. Det huvudsakliga skälet till det är just den nyans som medföljer tillämpningen av 36 § AvtL och möjligheten att beakta samtliga omständigheter i det enskilda fallet, till skillnad från att söka utröna den exakta innebörden av begrepp. Grov vårdslöshet är således inte längre ett ensamt avgörande kriterium i bedömningen av huruvida en ansvarsbegränsning ska få full verkan. Dock innebär inte det att graden av vårdslöshet saknar betydelse i prövningen. Ur de aktuella fallen, särskilt 2022 års fall, är det möjligt att utläsa att graden av vårdslöshet är av förhållandevis stor vikt i bedömningen. Den ensamt avgörande roll som graderingen av skadevällarens vårdslöshet tidigare haft har därmed ersatts av en visserligen betydelsefull, men inte avgörande, roll.

En annan intressant aspekt av den senaste tidens rättspraxis när det kommer till ansvarsbegränsningar är vilka nya utgångspunkter som kan sägas ha tillkommit. I såväl 2017 som 2022 års fall ger HD vägledning avseende vilka faktorer som kan tillmätas betydelse vid oskälighetsbedömning av ansvarsbegränsningar. HD:s domskäl i målen kan sammanfattningsvis sägas uppmana till att beakta ett visst antal faktorer. Om vi börjar med 2017 års fall konstateras där följande. Huruvida ansvarsbegränsningen medför en rimlig eller skälig riskfördelning i avtalsförhållandet får stor betydelse. Svaret på det bottnar framför allt i vilka skyddsbehov som framträder. Vidare är arten och graden av den vårdslöshet som har utlöst skadeståndsansvaret av stor vikt. Dessutom bör det beaktas huruvida ansvarsbegränsningen resulterar i att uppdragsgivarens rätt till påföljd utgör en formalitet utan praktiskt värde. Därtill är det av betydelse i vilken mån avtalsparterna har haft möjlighet att skydda sig genom försäkring. 2022 års fall uppmanar till följande. Tillämpningen av generalklausulen ska varje gång göras nyanserat, på sakliga grunder och med viss restriktivitet. Dessutom bör det vid tillämpningen tas i beaktande att 36 § AvtL företrädesvis inriktar sig på konsumentförhållanden. Principen om

avtalsfrihet bör vidare tillmätas särskild betydelse inom den kommersiella avtalsrätten. Med anledning av det bör det rent generellt erfordras avsevärt mer för att ett avtalsvillkor ska anses som oskäligt i ett kommersiellt förhållande, åtminstone i avtalsrelationer där parterna är jämnstarka. Återigen betonades att det är av vikt huruvida ansvarsbegränsningen ger upphov till en orimlig riskavvägning mellan avtalsparterna. Det sades även att det inte bör tillmätas någon avsevärd betydelse vid oskälighetsbedömningen att en ansvarsbegränsning fanns i allmänna villkor som hade lagts fram av uppdragstagaren och inte varit föremål för individuell förhandling. Huruvida en ansvarsbegränsning gäller ett precist rådgivningsuppdrag på det egna specialområdet kan också komma att tillmätas betydelse. Slutligen bekräftades återigen att graden av vårdslöshet på skadevällarens sida är av stor vikt. I 2022 års fall fanns visserligen ett minoritetsvotum och framtiden får utvisa om minoritetens ställningstagande kommer att påverka dessa faktorer. Eftersom 36 § AvtL inte omgärdas av några konkreta ramar är de nämnda faktorerna enbart exempel och inte på något sätt uttömmande eftersom det görs en helhetsbedömning utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

När det gäller de belopp som föreskrivs i ansvarsbegränsningar och hur låga de får vara är det möjligt att konstatera följande baserat på de fall som behandlats i uppsatsen. Enligt nämnden i 2010 års skiljedom är 10–25 gånger arvodet i ett due diligence-uppdrag rimligt. I 2017 års fall förklarade HD att 15 gånger prisbasbeloppet är rimligt för ett besiktningssuppdrag avseende villa. HD konstaterade i 2022 års fall att 10 gånger prisbasbeloppet var godtagbart i ett skatterådgivningsfall. Frågan är dock hur långtgående detta gäller eftersom det i varje fall görs en helhetsbedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Dock bör siffrorna åtminstone kunna tjäna som vägledning vid utformning av ansvarsbegränsningar och därmed ge en anvisning om ungefär vad som är rimligt och inte.

Slutligen är det även möjligt att konstatera att ansvarsbegränsningar omgärdas av viss problematik. Å ena sidan kan de ge upphov till obalans i avtalsförhållanden. Å andra sidan kan det problemet hanteras med hjälp av jämkning eller åsidosättande i en domstolsprocess men då uppkommer en ny problematik, nämligen rättssäkerheten. Några av avtalsrättens grundpelare, principerna om avtalsfrihet och att avtal ska hållas, åsidosätts då men förvisso är det av en annan, principen om att avtal ska vara balanserade, ekvivalensprincipen. Att ansvarsbegränsningar ska prövas med utgångspunkt i 36 § AvtL har visat sig lösa rättssäkerhetsproblemen som var förknippade med den tidigare lösningen, nämligen tillämpning av den oklara dikotomin mellan grov vårdslöshet och vårdslöshet. Nu möjliggörs en mer nyanserad prövning som tar hänsyn till många olika faktorer i ett enskilt fall. Dock har det också visat sig kunna ifrågasättas utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv eftersom förutsebarheten är bristfällig. Nyansen genererar positiva effekter i det enskilda fallet som är uppe för prövning men samtidigt oklara utsikter för ett potentiellt framtida mål eftersom bedömningen är så pass kontextuell.

Argumentet att det innebär viss rättsosäkerhet att jämka eller åsidosätta ansvarsbegränsningar kan dock vändas och betraktas från ett motsatt perspektiv. Ansvarsbegränsningar figurerar oftast i diverse rådgivnings- och konsultavtal och det kan därmed betraktas som ett problem i den konsulttåta ekonomi som dagens samhälle innebär. Vi är oerhört beroende av diverse mellanmän, rådgivare, professionella uttalanden, värderingstyg och liknande. Dessa måste vara tillförlitliga och omsorgsfulla för att syftet med dem ska förverkligas. Ansvarsbegränsningar kan då betraktas som ett smidigt verktyg för att hantera risken för att dessa krav inte tillgodoses i ett avtalsförhållande. Dock förefaller det, med avseende på den medföljande problematiken kring rättsosäkerhet, som att det kanske hade varit smidigare om inte ansvarsbegränsningar behövdes över huvud taget. Om det inte fanns något behov av att begränsa ansvar i diverse avtalsförhållanden hade den problematik som finns kring dessa klausuler aldrig uppstått från första början. Enligt min mening förefaller det dock som allt för långdraget då det högst troligt inte är en enkel uppgift att eliminera mänskliga misstag och oförutsebara risker, som inte sällan kan betraktas som nära sammankopplade med dessa arbetsuppgifter. För närvarande får vi nöja oss med den vägledning beträffande ansvarsbegränsningar som vi egentligen fått redan av de gamla förarbetena till AvtL och som nu även till stor del kan konstateras ha kodifierats i HD:s rättspraxis, såväl som den omtalade skiljedomen som kan sägas kom allra först. Det ska bli intressant att följa utvecklingen på området och framför allt om de ståndpunkter som lyftes av minoriteten i 2022 års fall kan komma att få något inflytande på rättsläget.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Otryckta källor

Flodgren, Boel, 'Jämkning av kommersiella avtal mellan jämbördiga parter – reflektioner kring 36 § avtalslagen utifrån några rättsliga avgöranden', SvJT, nätversion 28 november 2023, <svjt.se/content/jamkning-av-kommersiella-avtal-mellan-jambordiga-parter> [cit. Flodgren].

Tryckta källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1974:83 Generalklausul i förmögensrätten.

Propositioner

Prop. 1975/76:81 med förslag om ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögensrättens område, m.m.

Övrigt

SCCL, 'Nordiskt seminarium om Ansvarsbegränsningar och ansvarsfriskrivningar i kommersiella avtal', nyhetsinlägget publicerades 2023-09-25, seminariet ägde rum 2023-10-11, <sccl.se/nordiskt-seminarium-om-ansvarsbegransningar-och-ansvarsfriskrivningar-i-kommersiella-avtal/>, hemsidan senast besökt 2022-12-19 [cit. med länk].

Litteratur

Algård, Andrea & Arvidsson, Niklas, 'Skadeståndsansvar för juridisk rådgivning', SvJT 2023, s. 1–20 [cit. Algård & Arvidsson].

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars, *Avtalsrätt II*, 6 uppl., Juristförlaget i Lund, Lund, 2010 [cit. Adlercreutz & Gorton].

Arvidsson, Niklas, 'Avtalade ansvarsbegränsningar', i Arvidsson, Niklas, Nyström, Birgitta & Flodgren, Boel (red.), *Modern affärsrätt: en antologi*, 1 uppl., Wolters Kluwer AB, Stockholm, 2017, s. 71–85 [cit. Arvidsson].

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, 9 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2018 [cit. Bernitz].

Blomkvist, Christina, 'Med vederbörlig omsorg – en skiljedom om due diligence', JT 2011/12 Nr 2, s. 299–312 [cit. Blomkvist].

Calissendorff, Axel, 'Några reflektioner om friskrivningsklausuler', i Edlund, Lars (red.), *Festskrift till Stefan Lindskog*, Jure Förlag AB, Stockholm, 2018, s. 101–116 [cit. Calissendorff].

Gorton, Lars & Lindell-Frantz, Eva, 'Skatterådgivarens ansvarsbegränsning', JT 2022/23 Nr 1, s. 97–110 [cit. Gorton & Lindell-Frantz].

Hellner, Jan, *Kommersiell avtalsrätt: kompendium*, 4 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 1993 [cit. Hellner (1993)].

Hellner, Jan, *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. 1 häftet: Särskilda avtal*, 8 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2023 [cit. Hellner (2023)].

Hellner, Jan, *Speciell avtalsrätt II: kontraktsrätt. 2 häftet: Allmänna ämnen*, 7 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2020 [cit. Hellner (2020)].

Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, 1 uppl., Nordstedts Juridik AB, Stockholm, 1999 [cit. Heuman].

Johansson, Rolf, 'Kan det vara oaktsamt att lämna ett materiellt korrekt råd? – Några tankar och reflexioner kring Högsta domstolens avgörande i NJA 2022 s. 354', SvJT 2023, s. 153–164 [cit. Johansson, R.].

Johansson, Svante O., 'Grovt vårdslöshet och avtalsfrihet – var står vi i dag med ansvarsfriskrivningar?', JT 2015/16 Nr 1, s. 50–67 [cit. Johansson, S.].

Kleineman, Jan, 'Om den befogade tillitens skadeståndsrättsliga relevans', JT 2001/02 Nr 4, s. 625–635 [cit. Kleineman (2001/02)].

Kleineman, Jan, *Rättsdogmatisk metod*, i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur AB, Lund, 2018 [cit. Kleineman (2018)].

Lindskog, Stefan, 'Jämknings i kommersiella avtalsförhållanden', i Bryde Andersen, Mads, Flodgren, Boel & Giertsen, Johan (red.), *Aftaleloven 100 år: baggrund, status, udfordringer, fremtid*, 1 uppl., DJØF Publishing, København, 2015 [cit. Lindskog].

Lundmark, Thorsten, *Friskrivningsklausuler: giltighet och räckvidd: särskilt om friskrivning i kommersiella avtal om köp av lös egendom*, Iustus Förlag AB, Diss. Umeå: Univ., Uppsala, 1996 [cit. Lundmark].

Munukka, Jori, '36 § avtalslagen som universalverktyg mot friskrivningar och ansvarsbegränsningar', JT 2017/18 Nr 2, s. 393–414 [cit. Munukka].

Olsen, Lena, 'Rättsvetenskapliga perspektiv', SvJT 2004, s. 105–145 [cit. Olsen].

Peczenik, Alexander, 'Juridikens allmänna läror', SvJT 2005, s. 249–272 [cit. Peczenik].

Ramberg, Christina, 'Skiljedom om jämkning av ansvarsbegränsning, reklamation, rådgivaransvar, skadeståndsberäkning och prisavdrag', JT 2010/11 Nr 4, s. 918–933 [cit. Ramberg, C.].

Ramberg, Christina & Ramberg, Jan, *Allmän avtalsrätt*, 12 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2022 [cit. Ramberg & Ramberg].

Sandgren, Claes, 'Om teoribildning och rättsvetenskap', JT 2004/05 Nr 2, s. 297–333 [cit. Sandgren (2004/05)].

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts Juridik AB, Stockholm, 2021 [cit. Sandgren (2021)].

von Post, Claes-Robert, *Studier kring 36 § avtalslagen med inriktning på rent kommersiella förhållanden*, Jure Förlag AB, Diss. Stockholm: Univ., Stockholm, 1999 [cit. von Post].

Rättsfallsförteckning m.m.

Högsta domstolen

NJA 1979 s. 483.

NJA 1998 s. 390.

NJA 2017 s. 113.

NJA 2022 s. 354.

Hovrätterna

HovR T 1085-11.

Skiljedomar

Skiljedom mellan KPMG och ProfilGruppen, meddelad i Stockholm den 22 december 2010.